

Evangelikų reformatų pamokslininkų „dinastijos“: Minvydai

Dr. Raimonda Ragauskienė

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius

El. p. raimondrag@gmail.com

Anotacija. Straipsnyje analizuojamas XVI–XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje egzistavusių evangelikų reformatų pamokslininkų dinastijų klausimas. Pasitelkus atvejo analizę, aptarta lituanistine veikla išsiskyrusi Minvydų dinastija. Išanalizuotas kolektyvinis dinastijos portretas: teritorinė-socialinė kilmė, dinastijos apimtis, atskirų atstovų bažnytinė karjera, jų veikla. Ypatingas dėmesys skirtas šeiminei ir turtinei dinastijos atstovų padėčiai aptarti. Tyrimas pagrįstas LDK evangelikų reformatų sinodo, Radvilų archyvo Varšuvoje ir kita šaltinių medžiaga. Pavyko rasti reikšmingų naujų duomenų ne tik apie nagrinėjamos dinastijos atstovus, bet ir apie žymaus pedagogo Jano Amoso Komenskio šeimos ir Minvydų dinastijos sąsajas, papildyta europinė *Komenianos* istoriografija. Nustatyti protestantų dvasininkų dinastijos gyvavimą lėmę veiksniai.

Esminiai žodžiai: *evangelikai reformatai, pamokslininkai, dinastijos, Minvydai.*

Abstract. The article is devoted to the question of the dynasties of Evangelical Reformed clergy that existed in the Grand Duchy of Lithuania in the 16th–18th centuries. Using a case study, the dynasty of the Minvydai has been analysed. This dynasty distinguished itself for his Lithuanian activities. The collective portrait of the dynasty is analysed: territorial-social origin, the size of the dynasty, the church career of individual representatives, and their activities. Particular attention is paid to the marital status and property situation of the clergy. The research sources comprise the material of the Evangelical Reformed Synod of the Grand Duchy of Lithuania, the Radziwiłł Archive in Warsaw and others. Significant new data not only on the representatives of the dynasty, but also on the links between the family of the famous educator Jan Amos Comenius and the Minvydai family was discovered. This complements the European historiography of *Comeniana*. The factors that determined the existence of the dynasty of Protestant clergy have been identified.

Keywords: *Evangelical Reformed, Clergy, Dynasties, the Minvydai.*

Straipsnis (1 aut. l.) parengtas pagal Lietuvos mokslo tarybos paramą (sutarties Nr. S-MIP-19-12), kita straipsnio dalis parengta dirbant Lietuvos istorijos institute.

Įvadas

Reformacija, kaip europinis ir Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę (toliau – LDK) anksti pasiekęs reiškinys, atnešė nemažų pokyčių visuomenėje. Tarp kitų, išskirtinėje LDK erdvėje, apimančioje ir stačiatikių sociokultūrinę erdvę, atsirado nauja socialinė grupė – evangelikų¹ dvasininkai, buvę vieni svarbiausių modernizuojantį poveikį Lietuvoje turėjusios reformacijos veikėjų. Kaip ir kituose reformacijos paveiktuose kraštuose², keitėsi ne tik religinis kraštovaizdis, bet ir kūrėsi visiškai naujas, akivaizdžiai saitus su prieš reformacinę tradiciją nutraukiantis šeimos modelis – tapusios legitimomis evangelikų dvasininkų šeimos. Jos tapo neatsiejama socialinės evangelikų dvasininkų grupės kolektyvinio portreto dalimi. Lietuvoje šie procesai vyko jau tarp pirmųjų evangelikų dvasininkų generacijų³. Susidurdamos su įvairiomis kliūtimis tiek bendratikių bendruomenėje, tiek ir išorėje, pamokslininkų šeimos kartu kūrė naujas tradicijas, formavo naujus socialinius reiškinius. Vienas tokių, besisiejantis su evangelikų dvasininkų išsilavinimo, jų karjeros ir veiklos profesionalizacijos klausimais (atsiradus požymiams, kurie būdingi bet kuriai kitai profesijai ankstyvųjų moderniųjų laikų pasaulyje),⁴ buvo dvasininkų dinastijų atsiradimas. Dinastija šiuo atveju suprantama kaip tos pačios šeimos, kelių kartų atstovai, pasirinkę dvasininko kelią. Lietuvoje evangelikų dvasininkų dinastijų pradžia matyti jau XVII a. pradžioje, o įprastu šis reiškinys tapo nuo XVII a. vidurio.

Preliminariais duomenimis, LDK egzistavo gerokai daugiau nei 20 skirtingos apimties evangelikų reformatų dvasininkų dinastijų. Vienos jų apėmė dvi kartas, kaip, pvz., Gerdvilai, Lipskiai, Rasijai ar Skultetai, kitos – gerokai peržengdavo ir trijų kartų gyvenimo laiką, apimdavo ne tik tiesioginius paveldėtojus, bet ir gretutines linijas (broliai, žentai), kūrė giminės klanus, o jau pastarieji peraugdavo į sociologo A. J. Barnes įvardytus „socialinius tinklus“⁵. Tarp ilgiau nei dvi kartas apėmusių dinastijų buvo Bochvičiai,

¹ *Evangelikai*, arba *protestantai*, – bendras pavadinimas, apimantis įvairių reformacijos judėjimo srovių atstovus.

² Introduction, *The Protestant Clergy of Early Modern Europe*. SCOTT DIXON C., SCHORN-SCHÜTTE Luise. (eds.), London, 2003, p. 4.

³ RAGAUSKIENĖ, Raimonda. The Evangelical Environment of Voivode of Vilnius Mikolaj the Black Radziwill (1515–1565) during Jacob's Heraclid vizite in Vilnius. *Tyragetia. Istorie. Muziologie*, 2020, Vol. 14/2, p. 9–18.

⁴ O'DAY, R. *The Professions in Early Modern England, 1450–1800: Servants of the Commonwealth*. London, 2000, p. 45–107.

⁵ BARNES, J. A. Socialinis tinklas apibrėžiamas kaip taškai (žmonių), linijomis sujungti į visumą. *Social Networkes*, Reading, Mass., 1972, p. 3.

Božimovskiai, Chžonstovskiai, Ceraskiai, Hazleriai, Kameneckiai, Krosnevičiai, Kur-natovskiai, Liachnickiai, Liutomirskiai, Paplonskiai, Rečinskiai, Stankarai, Žarnoviecai ir kt. Kaip atrodė konkrečios evangelikų reformatų dvasininkų dinastijos, kiek ilgai jos egzistavo, kokia buvo dinastijai priklaususių dvasininkų veikla ir jų karjeros vingiai, ir bus analizuojama šiame straipsnyje.

Dėl nemažo egzistavusių dvasininkų dinastijų skaičiaus Lietuvoje vaizdą šiuo klausimu siekiama susidaryti pasitelkus atvejo analizės ir kolektyvinės biografijos metodologines priegas: išanalizavus išskirtinę, lituanistikai nusipelnusią Minvydų (XVI a. pab. – XVII a. pab.) dinastiją. Tyrime taip pat naudoti bendri istorijos tyrimo metodai. Aptarti Minvydų dinastijos kolektyvinio portreto bruožai (teritorinė-socialinė Minvydų kilmė, dinastijos apimtis, jos atstovų bažnytinė karjera, jų veikla, šeiminė ir turtinė padėtis), išaiškinti dinastijos gyvavimą lemiantys veiksniai. Tyrime pasitelkta, be publikuotų šaltinių, gausi ir įvairi nepublikuotų šaltinių medžiaga iš Lietuvos, Lenkijos, Švedijos archyvų ir rankraštytų. Tarp jų išskirtinos šaltinių grupės: LDK reformatų sinodo medžiaga, Kėdainių dvaro archyvinė medžiaga bei Radvilų archyvo šaltiniai (korespondencija ir evangelikų reformatų fondo medžiaga).

LDK evangelikų reformatų dvasininkų dinastijų klausimas nėra tyrinėtas, apie dinastijas tik užsimenama ir užsienio istoriografijoje, skirtoje protestantų dvasininkams. Apskritai socialinė dvasininkų grupė istoriografijoje nesulaukė reikiamo dėmesio. Ypač mažai tirta, ir pirmiausia dėl šaltinių neinformatyvumo, LDK dvasininkų šeiminė padėtis. Šiuo požiūriu tyrinėtos protestantų dvasininkų biografijos beveik nesiskiria nuo šeimų, negalėjusių kurti katalikų dvasininkų biografijų, – klausimas apie evangeliko dvasininko sukurtą šeimą, vaikus neretai net nekeliamas. Tuo būdu prarandame žiniją ne tik apie konkrečias evangelikes moteris, bet ir apie užsimezergusius platesnius ryšius, pirmiausia su žmonių gimine. Tai svarbu aiškinantis pačių dvasininkų karjeras ar bendresnius kultūrinius momentus.

Tyrimui pasirinkta Minvydų dinastija neišsiskiria žinomumu. Nors giminė buvo sena, bajoriškos kilmės, apie ją beveik nėra informacijos herbynuose. Minvydus vienas pirmųjų paminėjo Wacław Potocki⁶. Šeši Minvydai išvardyti vėlesniuose (Alberto Vijūko-Kojalavičiaus, Kasparo Niesieckio ar Sewerino Uruski) herbynuose⁷. Distriktų superintendentų pareigas gavę dvasininkai nurodyti superintendentų sąrašuose⁸. Minvydai išskirti leidinių lietuvių kalba leidybos, kolektų rinkimo užsienyje tyrimuose, aptartos

⁶ POTOCKI, Wacław. *Poczet herbów szlachty Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Kraków, 1696, p. 73.

⁷ *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J. powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych*. Lipsk, 1841, t. 6, p. 419; URUSKI, Seweryn. *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*. Warszawa, 1914, t. 11, p. 110; KOJALAVIČIUS-VIJŪKAS, Albertas. Šventasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos bei jai priklausančių provincijų giminių ir herbų vardynas. Vertė S. Narbutas, Vilnius, 2015, p. 410.

⁸ ŁUKASZEWICZ, Józef. *Dzieje kościołów wyznania Helweckiego w Litwie*. Poznań, 1843, t. 2, p. 216 etc.; *Akta synodów prowincjonalnych Jednoty Litewskiej 1626–1637* (toliau – AS 1626–1637). Opr. Marzena Liedke, Piotr Guzowski. Warszawa, 2011, p. 10.

jų studijos užsienio universitetuose⁹. Šios dinastijos atstovai minėti aptariant 1583 m. Naujamiesčio nuostatus, stipendijų lietuvių studentams išrūpinimo veiklą ar įsitraukimą į Biržų ir Dubingių kunigaikščių Radvilų dvasininkų klientų grupę¹⁰.

Paskelbtos Minvydų dinastijos atstovų biografijos nėra išsamios ir neapima visų šių dinastijos narių. Pasitaiko netikslumų, pvz., Urszula Augustyniak nurodė, kad Minvydų giminėje buvo tik 5 pamokslininkai¹¹, painiojami bendravardžiai, kaip kad Stanislovai¹² ar Mikalojai¹³ Minvydai ir pan.

Evangelikų reformatų dvasininkų Minvydų dinastija

1. Teritorinė-socialinė kilmė

Minvydai (Minvidai) – sena, lietuviška giminė. Tą rodo ir dvikamienis giminės asmenvardis. Pirma pavardės dalis *min-* siejasi su lietuvišku žodžiu *minti* (*galvoti*) arba *minėti*, o antroji *vid(vyd)* – kilusi iš žodžio *išvysti*¹⁴. Gausios bajoriškos Minvydų giminės herbas Koscieša (Kościęsza odmienny)¹⁵, šaknys – Žemaitijoje. 1595 m. Žemaitijos žemės teismo knygoje pažymėta apie dar Žygimanto Kęstutaičio laikais Žemaitijos seniūno Jono Kęsgailaičio (1450-14–86) bajorams Jonui ir Prąsgintui Minvydaičiams duotą žemę prie Tytuvėnų su vienu valdiniu. Šis dokumentas buvo pasitelktas byloje dėl Pašakarnių (prie Kelmės) Raseinių valsčiuje. Dar kitame 1589 m. teismo įrašė nurodyta apie prieš

⁹ LUKŠAITĖ, Ingė. „Knygos nobažnystės“ (1653) parengimo kultūrinė aplinka. In: *Knyga nobažnystės krikščioniškos* (1653) – XVII a. Lietuvos kultūros paminklas. Kėdainiai, 2001, p. 21–22; Eadem. Stipendiaries of the Calvinist church of the Grand Duchy of Lithuania and its Synod in foreign universities in the 17th century. *Lithuanian Historical Studies*, 2011, Vol. 16, p. 46–47.

¹⁰ RĖKLAITIS, Povilas. Lietuvos studentai Marburge XVII ir XVIII amžiuje. *Aidai*, 1978, Nr. 3; AUGUSTYNIAK, Urszula. *Dwórklientela Krzysztofa Radziwiłła (1585–1640). Mechanizmy patronatu*. Warszawa, 2001, p. 47, 50, etc.; СКЕП’ЯН, А. „А то постановенье абы подданные выполнили...“: Праект Астафея Валовіча ідэальнага Новага места на Упіце 1583 г. In: Валовічы герба «Багорыя». Ред. А. І. Шаланда, Мінск, 2019, p. 122; KARVELIS, Deimantas. *Iš Radvilų giminės istorijos: Biržų kunigaikštystė ir jos visuomenė 1547–1655 metais*. Vilnius, 2015, p. 424, 452, etc.; Idem, Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčios administravimas ir veikla XVII amžiuje. *Istorija*, 2018, t. 111, Nr. 3, p. 4–35.

¹¹ AUGUSTYNIAK, Urszula. Duchowni klienci Krzysztofa II Radziwiłła. Kondycja i funkcje duchowieństwa ewangelicko-reformowanego w dobrach Radziwiłłowskich w pierwszej połowie XVII wieku. *Miscellanea Historico-Archivistica*, t. 3, p. 160.

¹² G. Kavoliūnaitė nurodė J. Łukaszewicziaus darbą, kuriame pateikti duomenys apie XVI a. pab. – 1618 m. gyvenusį Stanislovą Minvydą, o ne XVII a. vid. gyvenusį jo bendravardį. *Samuelio Boguslavo Chylynskio Biblijos istorijos šaltiniai. III tomas. Samuelio Boguslavo Chylynskio Biblija* (toliau – *Samuelio Boguslavo Chylynskio Biblija*). Parengė Gina Kavaliūnaitė. Vilnius, 2015, p. 436.

¹³ Mikalojus kartais įvardijamas kaip Mikalojus (Samuelis) Minvydas (žr. 1686 m. M. Minvydo memorialo dokumentinį aprašą: *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka* (toliau – LNMMB), f. 93, Nr. 156), nors nei jis, nei amžininkai jo taip nevadino.

¹⁴ ZINKEVIČIUS, Zigmas. *Lietuvių asmenvardžiai*. Vilnius, 2008, p. 122.

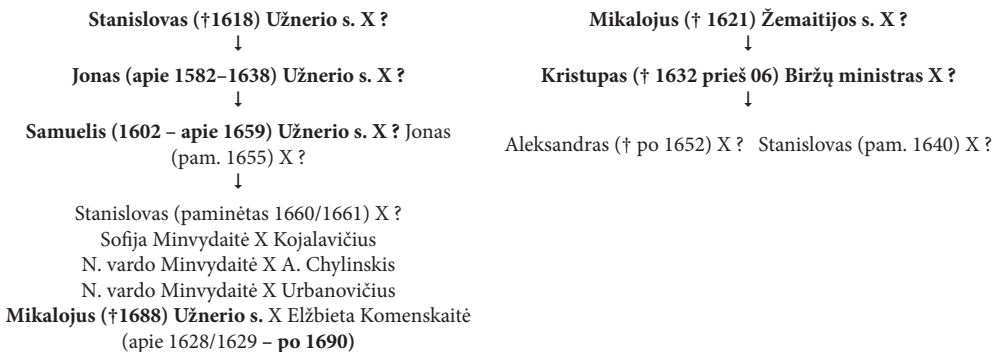
¹⁵ TWOREK, Stanisław. Op. cit., p. 317.

tai Jonušo Minvydaičio parduotą žemę Užventyje prie Ventos upės Beržinėnų valsčiuje¹⁶. 1528 m. kariuomenės surašymo metu Motiejus Minvydaitis iš Viduklės valsčiaus (prie Raseinių) išsirengė raitelį¹⁷. Taigi Minvydų giminės lizdas lokalizuojamas Žemaitijos centrinėje dalyje, Raseinių valsčiuje, Kelmės–Tytuvėnų–Kražių teritorijoje. Tėvonines valdas Žemaitijoje išlaikė Mikalojaus Minvydo, pirmojo evangelikų reformatų pamokslininko Stanislovo Minvydo brolio (?), linijos atstovai.

Pagal socialinę kilmę Minvydai buvo smulkių bajorų giminė. Jų valdytos žemės buvo nedidelės, vos vienas iš giminės sugebėjo išsirengti raitelį. Nežinoma, kad Minvydai būtų užėmę kokias nors pareigybes Žemaitijoje. Nėra žinoma, kad iki XVI a. pab. būtų naudoję antspaudus. Jų herbo atvaizdas nepateiktas nei Alberto Vijūko-Kojalavičiaus herbyne. Kita vertus, niekas neginčijo jų bajorystės, vėlesni atstovai, pvz., M. Minvydas antspaudavo korespondenciją, dokumentus. 1681 m. rašte jis dar ir pažymėjo „sigillum meum apposui“¹⁸.

2. Dinastijos dydis

Vėliausiai XVI a. antrojoje pusėje Minvydų giminės atstovai perėjo į protestantizmą, o šimtmečio pabaigoje vienas jų – Stanislovas jau buvo evangelikų reformatų dvasininkas. Iš viso 7 Minvydai rinkosi dvasininko karjerą, kunigais tapo 6. Protestantų dvasininkų Minvydų dinastija tęsėsi kiek ilgiau nei šimtmetį – nuo XVI a. 9-ojo deš. iki 1688 m. Negausūs genealoginiai duomenys apie dinastiją. Nežinoma nė vienos Minvydų šeimos tiksliai sudėtis. Užnerio superintendente (toliau vartojamas trumpinys s.) Stanislovo Minvydo linija galėtų būti tokia: Stanislovas – jo sūnus Jonas – anūkas Samuelis – proanūkis Mikalojus. Dar mažiau duomenų apie Žemaitijos s. Mikalojų (pirmąjį dinastijoje tokiu vardu) ir jo liniją.

1 il. Minvydų (tikėtina) genealoginė schema.

¹⁶ BŁASZCZYK, Grzegorz. *Herbarz szlachty żmudzkiej*. Warszawa, 2015, t. 4, p. 153.

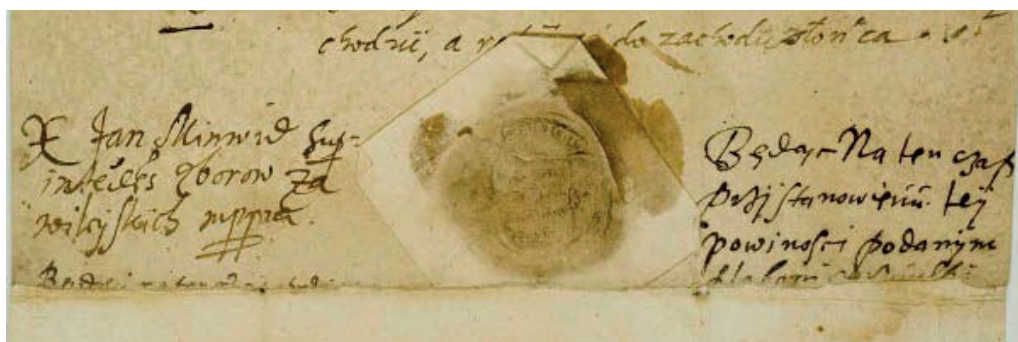
¹⁷ *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 523 (1528). Viešųjų reikalų knyga 1*. Par. A. Baliulis, A. Dubonis. Vilnius, 2006, p. 152.

¹⁸ *Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblija*. Nr. 79.

2.1. Stanislovas Minvydas (*Minwid, Minwyd, Minwidiusz Stanisław*) (†1618), Užnerio s.

Dinastijos pradininkas S. Minvydas, tikėtina, kilęs iš Žemaitijos, mirė Naujamiestyje nuo kažkokios lėtinės ligos. Dar 1613 m. skundėsi prastėjančia sveikata, dėl ko negalėjo susitikti su kunigaikščiu Kristupu II Radvila. Sirgo jis ir paskutiniais gyvenimo metais. 1617 m. kovą, tikėdamasis sveikatos pagerėjimo, manė galėsiąs atvykti į didiko sūnelio Jurgio laidotuves¹⁹. Nuo paskutinio XVI a. ketvirčio gyveno ir kunigavo Naujamiestyje, lankėsi kelis kilometrus nuo jo esančioje Nociagaloje ar už 10 km nutolusiuose Švaininkuose.

2.2. Jonas Minvydas (*Jan Minwid, Jan Minwyd, Johan Minvydi(u)s*) (apie 1582–1638), Palenkės (1624), Žemaitijos s. (1625), Užnerio s. (nuo 1626)

2 il. J. Minvydo autografas (1629 m.). LNMMB, f. 93, b. 1793.

Antrosios kartos atstovas – S. Minvydo sūnus Jonas 1595 m. spalio 9 d., nesulaukęs 14 metų, įsirašė į Karaliaučiaus universitetą. Pagal tai sprendžiama, kad jis gimė apie 1582 m. Naujamiestyje, kur ir mirė 1638 m.²⁰ Ilgiau gyveno Vyžuonose ir Biržuose.

2.3. Samuelis Minvydas (*Samuel Minwid*), (1602 – apie 1659), Žemaitijos s. (1637, 1651–1653), Užnerio s. (1638–1659)

Trečios kartos dinastijos atstovas, tikėtina, Jono Minvydo sūnus. Gimimo ir mirties vietos nėra žinomos. Mirė apie 1659 m., tuomet sinodo nutarimu Užnerio distrikto administravimas perduotas Žemaitijos s.²¹ Ilgą laiką gyveno Biržuose.

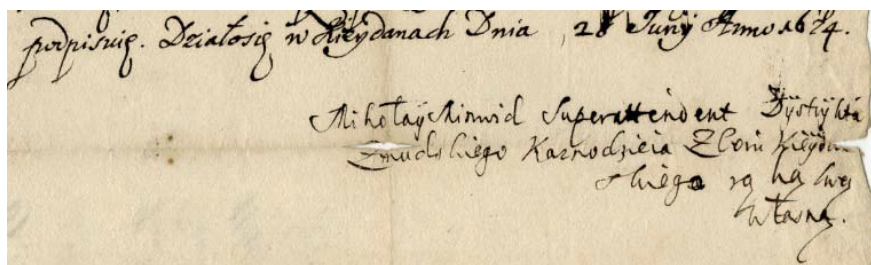
¹⁹ 1613 07 04. Švaininkai. 1617 03 19. Naujamiestis. S. Minvydas – K. II Radvilai, *Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Radziwiłłów* (toliau – AR), dz. V, Nr. 9732.

²⁰ TWOREK, Stanisław. *Minwyd Jan*. P. 315; СКЕП'ЯН, А. Оp. cit., p. 122.

²¹ Neaišku, kuo pagrįstas teiginys, kad S. Minvydas mirė 1660 m. Liubčėje. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Aleksandrynas*, t. 1, p. 293.

**2.4. Mikalojus Minvydas (*Mikołaj, Nicolaus, Samuel Minwid*), (†1688),
Žemaitijos s. (1673–1679), Užnerio s. (1679–1688)**

Greičiausiai Biržuose, tačiau neaišku, kada tiksliai (ne vėliau nei 3-iajame deš.) gimė ketvirtasis ir paskutinis dinastijos atstovas. 1686 m. lapkritį Liudvikos Karolinos Radvilaitės prašė atsižvelgti į senatvę ir prastą sveikatą²². Mirė 1688 m. Biržuose, tų metų provincinis sinodas prašė naujojo Užnerio s. Samuelio Bitnerio tęsti M. Minvydo darbus²³.

3 il. 1674 m. M. Minvydo autografas. VUB, f. 4, Nr. 17067.

**2.5. Mikalojus Minvydas (*Mikołaj, Mikolaj Minwid*), (†1621), Žemaitijos s.
(1614–1620)**

Giminystė su dinastijos pirmtaku Stanislovu nėra aiški. Sprendžiant pagal mirties laiką ir pareigas, greičiausiai buvo Stanislovo brolis, nors galėjo būti ir jo sūnus. Gimi-mo data nežinoma. Pamokslininkas mirė 1621 m. rudenį Kelmėje²⁴, nes dar pirmoje metų pusėje kariuomenės surašyme paminėtas „kunigas Mikalojus Minvydas“ kartu su valdovo maršalkaičiu Jonu Čechavičiumi, išrengę husariškai ginkluotą raitelį nuo savo valdų Kražių pavieta²⁵, o jau 1622 m. Kelmės bažnyčia buvo perduota kunigui Petruui Lazarovičiui²⁶. Nemažai laiko gyveno Kelmėje ir Kėdainiuose.

**2.6. Kristupas Minvydas (*Krzysztof Minwid*) († 1632 prieš 06), Kėdainių,
Mantvydavos, Biržų ministras**

Apie šį pamokslininką trūksta biografinių duomenų. Labiausiai tikėtina, kad buvo Mikalojaus Minvydo sūnus. Mirė 1632 m., greičiausiai Biržuose. Tų metų birželį sinodo metu jis jau buvo miręs²⁷.

²² LNMMB, f. 93, b. 156.

²³ *Ibid.*, f. 93, b. 226; Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (toliau – LMAVB), f. 40, b. 125, l. 179v.

²⁴ GRUŻEWSKI, Bolesław. *Kościół Ewangelicko-Reformowany w Kielmach*. Warszawa, 1912, p. 421.

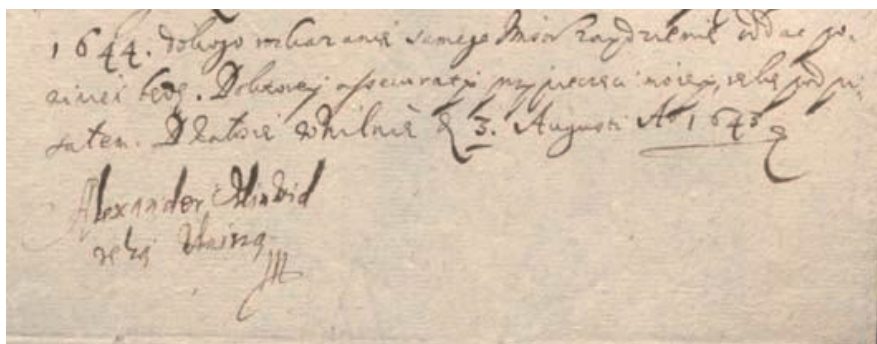
²⁵ *Rejestrzy popisowe pospolitego ruszenia szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego z 1621 r.* Opr. Andrzej Rachuba. Warszawa, 2015, p. 81.

²⁶ GRUŻEWSKI, Bolesław. *Op. cit.*, p. 146.

²⁷ AS 1626–1637, p. 97.

2.7. Aleksandras Minvydas (*Aleksander, Alexander Minwid*) (apie 1614 – po 1652), Slucko alumnas

Apie šį asmenį taip pat stokojama biografinių duomenų. Pirmą kartą šaltiniuose paminėtas 1628 m. kaip alumnas, vadinasi, turėjo būti gimęs apie 1614 m. Paskutinį sykį, jau kaip Mogiliavo pilininkas, paminėtas 1652 m.²⁸

4 il. 1643 m. A. Minvydo autografas. AR, dz. X, syg. 516, l. 21.

3. Išsilavinimas

LDK nuo pat reformacijos pradžios buvo didelis išsilavinusių dvasininkų, tiek ministrų, tiek ir bažnyčių vadovų, poreikis. Todėl nuo XVI a. paskutinio ketvirčio, kai buvo sukurta evangelikų švietimo sistema, apėmusi parapijines ir vidurines mokyklas, klostėsi tradicija skirti ypatingą dėmesį dvasininko keliui numatytų ministro sūnų lavinimui²⁹. Ministrų sūnūs pradžios mokslus galėjo gauti parapijinėse mokyklose, pradedant Naujamiesčio ir baigiant veikusiomis Radvilų valdose. XVII a. pr. įsteigtos progimnazijos tipo mokyklos, rengusios alumnus, priėmusios vaikus, ne jaunesnius nei 14 metų³⁰. Katechetai, kaip ir mokytojai, rengti gimnazijos lygio seminarijose. Nuo 1625 m. kasmet į jas buvo priimama apie 40 mokinių³¹. Studijoms užsienyje XVI a. paskutiniame ketvirtyje buvo sukurta stipendijų sistema, turėjusi pagelbėti ne tik nepasiturintiems gabiems mokiniams, bet ir apsisprendusiems tapti dvasininkais ministrų sūnums. Gavusieji stipendijas privalėjo vykdyti sinodų reikalavimus arba grąžinti stipendiją³². Charakteringas 1615 m.

²⁸ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, t. IV: Ziemia Smolenska i województwo Smolenskie XIV–XVIII wiek.* Opr. Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba, Przemysław Romaniuk. Warszawa, 2003, Nr. 318, p. 81.

²⁹ BAGIŃSKA, Elżbieta. Edukacja kaznodziejów ewangelickoreformowanych na Litwie w XVII wieku. *Studia Podlaskie*, Białystok, 2012, t. 20, p. 61–65.

³⁰ LMAVB, f. 267, b. 2901, l. 137v.

³¹ LUKŠAITĖ, Ingė. *Stipendiaries*. P. 46–47.

³² BAGIŃSKA, Elżbieta. Op. cit., p. 64.

kunigo Pranciškaus Rasijaus sūnaus Adomo studijų pavyzdys, kai užtartas tėvo gavo stipendiją, vėliau nevykdė įsipareigojimų ir turėjo gražinti stipendiją³³.

Sprendžiant pagal duomenis apie atskirų Minvydų išsilavinimą, matyti, kad jie išėjo dvasininkų sūnams numatytą lavinimo sistemą: pradinis mokslas, alumno ir katecheto mokslai, galiausiai studijos užsienyje. Minvydai gerai mokėjo lietuviškai ir buvo siunčiami tarnauti pamokslininkais lietuvių kalba, o tai rodo, kad jie visi mokėsi lietuviškose pradinėse ar ir vidurinėse mokyklose. Nežinoma, kur studijavo pirmasis dinastijos atstovas, bet jo sūnus galėjo lankyti Naujamiesčio mokyklą, kurią prižiūrėjo tėvas. Panašias mokyklas prie bažnyčių, kuriose dirbo jų tėvai, galėjo lankyti kiti Minvydai, kaip, pvz., Biržuose – Mikalojus.

Evangelikų bažnyčia finansavo dvasininkų sūnų – alumnų mokslus. Tokie buvo Mikalojus, tik neaišku, kurioje mokykloje³⁴, 1628 m. į Slucko alumnus Aleksandrą Minvydą rekomendavo giminaičiai – kunigai Kristupas ir Samuelis³⁵. Tikėtina, kad Kėdainių alumnas buvo Jonas, o Vyžuonų, kur tėvas prižiūrėjo alumnus, – Samuelis. Galima priartinti spėjimui, kad pastarasis mokėsi „lietuviškose evangelikų mokyklose“ ir studijavo „užsienio akademijose“³⁶. Prieš tapdami ministrais trejus metus Minvydai turėjo būti katechetai: Samuelis – Kėdainių (1625 m.) ir Šiluvos (1626 m.), Kristupas, bet tik dvejus metus (1625–1626 m.), – Kėdainių katechetas, kaip ir 1661 m. Mikalojus. Jam Kėdainių bažnyčios sesijoje pavesta prižiūrėti „mokyklos tvarką“³⁷.

Minvydų veikla, ypač teologinėje-kultūrinėje-švietimo srityse, geras ne tik lotynų, bet ir užsienio kalbų mokėjimas patvirtina, kad buvo itin išsilavinęs asmenys, studijavę užsienyje. Nors žinoma tik apie vieno jų tokias studijas: Jonas Minvydas įsirašė į Karaliaučiaus ir gal dar studijavo kuriame kitame universitete, nes apie studijas užsienyje minėjo 1620 m. laiške K. II Radvilai³⁸. Samuelio studijų užsienyje galimybę pagrindžia kažkurios užsienio kalbos mokėjimas: 1653 m. Vienetos sinodas dėl lėšų alumnų stipendijoms rinkimo „svetimuose kraštuose“ S. Minvydą paminėjo kaip sektiną pavyzdį³⁹. Po katecheto mokslų 1663 m. bažnyčios lėšomis į Londoną buvo išsiųstas vokiečių ir anglų kalbas mokėjęs Mikalojus, tiesa, jis turėjo rūpintis Boguslavo Samuelio Chylinškio Biblijos lietuvių kalba leidyba⁴⁰.

³³ *Monumenta Reformationis Polonicae et Lithuanicae: Akta synodow prowincjalnych Jednoty Litewskiej (1611–1625)*. Seria IV, Zeszyt 2, (toliau – MRPL IV-2), Wilno, 1915, p. 1, 2.

³⁴ TWOREK, Stanisław. Op. cit., p. 316.

³⁵ AS 1626–1637, p. 36; LMAVB, f. 40, b. 863, l. 90.

³⁶ ŁUKASZEWICZ, Józef. *Dzieje kościołów*. T. 2, p. 217.

³⁷ TWOREK, Stanisław. Op. cit., p. 317; MRPL IV-2, p. 104.

³⁸ 1620 03 01. Vyžuonos. J. Minvydas – K. II Radvilai, AR, dz. V, Nr. 9730.

³⁹ LMAVB, f. 40, b. 125, l. 12; f. 267, b. 2901, l. 137v.

⁴⁰ LMAVB, f. 40, b. 125, l. 44v.

4. Bažnytinė karjera ir patronų protekcija

Minvydai buvo elitinė dvasininkų dinastija. Iš 7 Minvydų, nukreiptų tapti dvasininkais, jais tapo 6 ir net 5 jų pasiekė aukščiausias dvasininkų pareigas, tapo superintendentais: Palenkės, Žemaitijos ir Užnerio. Minvydų siekiamybė buvo Užnerio distrikto vadovo pareigos, į kurias sinodas paskyrė 4 kunigus. Kristupui Minvydui padaryti karjerą sutrukdė ankstyva mirtis. Patekti į dvasininkų elitą Minvydams padėjo pirmiausia įgytas išsilavinimas. Ne mažiau svarbu buvo patekti į įtakingų LDK didikų, kalvinistų – Valavičių ir Biržų Radvilų dvasinę klientelą, gauta evangelikų Gruževskių parama. Minvydų atveju pasitvirtina keliami hipotezė, jog patronų įtaka pamokslininkams gauti bažnytinės pareigas buvo itin svarbi, panašiai kaip ir katalikų bažnyčioje, tik mažiau formalizuota⁴¹. Patronų veiksnio svarba atsispindi kiekvieno Minvydo bažnytinėje karjeroje.

Nors XVII a. susiklostė praktika, kai evangelikų reformatų kunigai dažnai keisdavo tarnavimo vietas, apie XVI a. pab. Stanislovo Minvydo pamokslavimą kitoje nei Naujamiesčio bažnyčioje nežinoma. Kaip Naujamiesčio kunigas jis paminėtas 1592 m. Rogačevo seniūno Romano Valavičiaus fundacijos bažnyčiai patvirtinime, paliekant 1583 m. Vilniaus kašteliono E. Valavičiaus skirtą aprūpinimą⁴². Taigi S. Minvydas čia tarnavo nuo ne vėliau kaip 1583 m.⁴³, labiausiai tikėtina, kad jis buvo pirmasis Naujamiesčio pamokslininkas, dirbęs nuo jos įsteigimo 1576 m. Šią bažnyčios pirmosios fundacijos datą nurodė Liudvika Karolina Radvilaitė atnaujintose 1687, 1690 m. fundacijose⁴⁴. 1595 m. kaip Naujamiesčio ministras S. Minvydas dalyvavo Torunės generaliniame sinode⁴⁵. Paskutinė žinutė apie jį kaip Naujamiesčio pamokslininką – 1612 m., kai buvo pasiūstas (misija) čia tarnauti⁴⁶. Kurį laiką galėjo dirbti kitur, nes, pvz., 1604 m. Naujamiestyje pamokslavo kunigas Jurgis Liachnickis⁴⁷. Naujamiestyje negalėjo tarnauti du kunigai, 1611 m. K. II Radvila minėjo, jog ši bažnyčia „turi labai mažai klausytojų“⁴⁸. Duomenų apie S. Minvydo tarnystę kitose bažnyčiose tiesiog neišliko. Ilgametis pamokslavimas E. Valavičiaus, o nuo 1594 m. kunigaikščių Radvilų⁴⁹ Naujamiesčio valdoje, kaip ir išlikusi korespondencija, rodo S. Minvydo patekimą į šių LDK didikų dvasinių klientų grupę.

⁴¹ SZADY, Bogumił. Między panem i plebanem – mechanizmy obsady funkcji duchownych w Rzeczypospolitej wielu wyznań w XVI–XVIII wieku, *Między Rzymem i Nowosybirskiem. Księga Jubileuszowa dedykowana ks. Marianowi Radwanowi SCJ*. Red. Iwona Wodzianowska, Hubert Łaszkiwicz. Lublin, 2012, p. 203.

⁴² MRPL: *Zabytki z wieku XVI*, Seria I, Zeszyt I (toliau – MRPL: *Zabytki z wieku XVI*), Wilno, 1925, p. 97–98; LNMMB, f. 93, Nr. 875.

⁴³ LNMMB, f. 93, b. 5; СКЕП'ЯН, А. Op. cit., p. 122.

⁴⁴ LNMMB, f. 93, b. 5, l. 42; b. 887, l. 2; LUKŠAITĖ, Ingė. *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje, XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*. Vilnius, 1999, p. 593.

⁴⁵ SŁAWIŃSKI, Wojciech. *Toruński synod generalny 1595 roku. Z dziejów polskiego protestantyzmu w drugiej połowie XVI wieku*. Warszawa, p. 140, 303; TWOREK, Stanisław. Minwyd Jan. *PSB*, 1976, t. 21, p. 315.

⁴⁶ MRPL IV-2. P. 12.

⁴⁷ LNMMB, f. 93, b. 876.

⁴⁸ MRPL IV-2, p. XIX.

⁴⁹ AR, dz. XXVII, sygn. 4, l. 124.

1 lentelė. Minvydų bažnytinės pareigybės

Stanislovas (†1618)	Jonas (apie 1582–1638)	Samuelis (1602 – apie 1659)	Mikalojus (†1688)	Mikalojus († 1621)	Kristupas (†1632)
			Alumnas		
		Katechetas: Kėdainių 1625 Šiluvos 1626	Katechetas Kėdainių 1661–1663		Katechetas Kėdainių 1625–1626
		K. II Radvilos m. 1628	L. K. Radvilaitės m. (apie 1680–1681)		
		Seirijų m. 1629, 1632, 1634			
	Vyžuonų m. 1611–1619				
	Vencavo (misija) 1622				
	Šventežerio m. 1623				
					Mantvydavos m. 1627
			Raseinių m. 1664–1667, 1668 misija		
			Griežės m. (misija) 1664		
				Kelmės m. 1610–1621	
	Biržų ir Radviliškio m. 1625	Biržų m. 1637–1652	Biržų m. 1679–1688		Biržų m. 1631
Naujamiesčio m. 1583, 1592, 1595, 1612	Naujamiesčio m. 1625, 1632, 1635		Naujamiesčio m. 1670–1672		
		Kėdainių m. 1637	Kėdainių m. 1667–1669, 1671–1675, 1679	Kėdainių m. 1614–1619	Kėdainių m. 1627–1630
	Sinodų rašt. 1612, 1613, 1614	sinodų rašt. 1630, 1632, 1634, 1635	sinodų rašt. 1669, 1672–1673, Kėdainių konvok. rašt. 1670		sinodo rašt. 1628
			Žemaitijos konsenjoras 1672–1673		
	Palenkės s. 1624–1625				
	Žemaitijos s. 1625– 1626	Žemaitijos d. prižiūrėtojas 1637, 1651–1653	Žemaitijos s. 1673– 1679	Žemaitijos s. 1614– 1620	
Užnerio s. 1613–1618	Užnerio s. 1626–1638	Užnerio s. 1638–1659	Užnerio s. 1679–1688		

Pvz., 1613 m. jis tarpininkavo dėl K. II Radvilos skolos Upytės vėliavininkui Kristupui Galaunei-Spaskiui⁵⁰. K. II Radvila galėjo prisidėti prie 1613 m. S. Minvydo paskyrimo antruoju po Jono Lucinijaus Paplonskio⁵¹ Užnerio distrikto s. Tai buvo aukščiausias dvasininko karjeros pasiekimas, jo jurisdikcijai perduotos Ukmergės, Upytės ir Kauno pavietų bažnyčios⁵².

Išsilavinimas ir tėvo ryšiai Joną Minvydą atvedė į K. II Radvilos klientų-dvasininkų ratą. Tai buvo esminis momentas dvasininko karjeroje. Nuo karjeros pradžios jis tarnavo svarbiausiose Radvilos bažnyčiose: 1611–1620 m. – Vyžuonų⁵³, 1623 m. – Šventežerio⁵⁴, 1625 m. – Biržų ir Nemunėlio Radviliškio⁵⁵, o po Povilo Lucinijaus mirties – Naujamiesčio⁵⁶. Tik 1622 m., sinodo nurodymu, jam teko važinėti dar ir į provincinę Vencavų parapiją⁵⁷. K. II Radvila vertino J. Minvydą, jam pavesdavo su švietimu susijusius ar ūkinius-administracinius darbus. Antai 1617 m. didikas Liubčios administravimą sutiko pavesti vaitui, tačiau tik kartu su „koryfeuszem“ J. Minvydu⁵⁸. Prie Vyžuonų bažnyčios J. Minvydas įkūrė alumnų mokyklą⁵⁹. Apie jos veiklą nuolat informavo didiką⁶⁰, pvz., 1613 m. rašė, kad neįvykdė didiko pareigūno Skulimovskio nurodymo dėl alumno Kopočiaus siuntimo į Biržus. Jo manymu, jaunuolis priprato Vyžuonose, gerai mokėsi, todėl vietoj jo siūlė siūsti „moksluose kruopštų“ ir vyresnį alumną Samuelį Tomaševskį⁶¹. Pasitikėdamas J. Minvydu, didikas jį įtraukė į konflikto su Livonijos valdytoju Volmaru Farensbachu reikalus, prašė pamokslininko vykti į Livoniją⁶². Neatsitiktinai 1630 m. sinodas nutarė, kad kaip tik J. Minvydas kartu su dar dviem dvasininkais Kėdainiuose turėjo su K. II Radvila suderinti reikalus dėl bažnyčios pinigų užtikrinimo konkrečioje didiko valdoje⁶³. Ypatingą pasitikėjimą ir pagarbą J. Minvydui (arba vienam iš dinastijos pamokslininkų) rodo 1671 m. Radvilų portretų galerijoje buvęs Minvydo portretas (Nr. 721 (34), įvardytas kaip „ksiądz Minwid“) ⁶⁴. Tik dar vienas pamokslininkas, Jonušo II

⁵⁰ 1613 07 04. Švaininkai. S. Minvydas – K. II Radvilai, *AR*, dz. V, Nr. 9732.

⁵¹ ŁUKASZEWICZ, Józef. *Op. cit.*, t. 2, p. 216; *MRPL IV-2*, p. 17.

⁵² *MRPL IV-2*, p. 24, 27.

⁵³ *LNMMB*, f. 93, b. 1795; *MRPL IV-2*, p. 39, 45, 54; 1620 03 01, 04 20. Vyžuonos. J. Minvydas – K. II Radvilai, *AR*, dz. V, Nr. 9730.

⁵⁴ *MRPL IV-2*, p. 80, 82.

⁵⁵ TWOREK, Stanisław. *op. cit.*, p. 316.

⁵⁶ *AS 1626-1637*, p. 10.

⁵⁷ *MRPL IV-2*, p. 69, 70; *LNMMB*, f. 93, b. 1631.

⁵⁸ 1617 02 25. Kamenis. K. II Radvila – P. Progulbickiui, *AR*, dz. IV, kop. 302. Cit. pagal: AUGUSTYNYAK, Urszula. *Dwór...*, p. 47.

⁵⁹ Vyžuonose turėjo būti nuolat išlaikomi 4 alumnai, *MRPL IV-2*, p. XX.

⁶⁰ TWOREK, Stanisław. *Op. cit.*, p. 316; 1620 03 01, 04 20. Vyžuonos. J. Minvydas – K. II Radvilai, *AR*, dz. V, Nr. 9730.

⁶¹ 1613 11 27. Vyžuonos. J. Minvydas – K. II Radvilai, *AR*, dz. V, Nr. 9730.

⁶² 1619 06 26. Vyžuonos. J. Minvydas – K. II Radvilai, *Ibid.*

⁶³ *AS 1626-1637*, p. 69.

⁶⁴ SULERZYSKA, Teresa. Inwentarz galerii obrazów Radziwiłłów z XVII w., *Biuletyn Historii Sztuki*, Warszawa, 1961, Nr. 3, p. 278.

Radvilos mokytojas Reinoldas Adami, kuris dar ir buvo palaidotas greta savo mokinio Kėdainių Radvilų mauzoliejuje⁶⁵, sulaukė tokio Biržų ir Dubingių kunigaikščių pagerbimo.

Galima numanyti, kad K. II Radvila užtarė J. Minvydą superintendente pareigoms. Trumpai – 1624–1625 m. dvasininkas ėjo Palenkės s. pareigas⁶⁶, 1625–1626 pr. buvo Žemaitijos s., o jau nuo 1626 m. iki mirties ėjo Užnerio s. pareigas⁶⁷. Šios pareigos buvo J. Minvydo siekiamybė, nesistengė likti nei Palenkės, nei Žemaitijos s. Ir tai visiškai suprantama, Užnerio d. s. jurisdikcija apėmė kaip tik tas bažnyčias, kurių padėtį J. Minvydas žinojo geriausiai, pats jose tarnavo. Tačiau ir patekęs į hierarchinę dvasininkų viršūnę, pamokslininkas su K. II Radvila išlaikė gerus ryšius, tiek ir pagal pareigas, tiek ir kaip klientas. Antai 1629 m. J. Minvydas parengė didiko Vyžuonų bažnyčios baudžiauninkų prievolių ir pareigų aprašą, perduotą kunigui Jonui Gerdvilui⁶⁸ ar 1635 m. Alantoje, kur tuomet buvo saugomas Radvilų archyvas, dvasininkas į atskirą knygą surašė K. II Radvilos valdų dokumentus⁶⁹.

Todėl tik 1628 m. ordinuotas į ministrus, Jono sūnus Samuelis karjerą pradėjo K. II Radvilos dvare, vėliau sekė tarnystė didiko valdų bažnyčiose: Seirijuose ir Biržuose. 1629 m. pasiūstas į Seirijus, į pagalbą „senukui kunigui Bankovskiui“, kur dar tarnavo 1634 m.; nuo 1637 m. persikėlė į Biržus⁷⁰. 1637 m. po Žemaitijos s. Petro Lazarovičiaus mirties jam pavesta distrikto priežiūra. Taip pat 1651 m. dėl senjorų ir konsenjorų stokos Žemaitijos distrikte, tuometiniam Užnerio s. S. Minvydai pavestos distrikto prižiūrėtojo pareigos, į pagalbą davus koadjutorių kunigą Joną Božimovskį. Pavaduoti teko iki 1653 m.⁷¹ Nuo 1638 m. S. Minvydas buvo Užnerio s. Jis praktiškai pakartojo tėvo karjeros kelią, pirmiausia tapdamas Radvilų dvasiniu klientu. Glaudų ryšį su didikais rodo 1641 m. K. II Radvilos laidotuvių metu S. Minvydo pasakytas Jonušui II dedikuotas pamokslas (vienas iš trijų): *Droga powszechna to jest kazanie na wyprowadzenie przeznacnego ciała (Liubcza, 1641)*. Su Radvilomis dvasininkas bendradarbiavo pirmiausia tikėjimo dalykuose. Antai 1650 m. J. II Radvila jam pavedė imtis priemonių dėl Biržų valdos ir miesto evangelikų liuteronų, kad šie būtų atvesti į „paklusnumą ir gerus papročius Dievo Bažnyčioje“⁷². S. Minvydas dalyvavo 1652 m. teisminėje byloje, nustatant ribas tarp Radvilos, valdovo žemionių ir Švobiškio bažnyčios globėjų valdų⁷³. 1651 m. dvasininko prašyta tarpininkauti Likėnų bajorui Kristupui Davidavičiui parduodant Likėnų valdą ir malūną Jonušui II⁷⁴. Kadangi S. Minvydas dirbo bažnyčiose Radvilų

⁶⁵ LMAVB, f. 40, Nr. 863, l. 2.

⁶⁶ MRPL IV-2, p. 91.

⁶⁷ MRPL IV-2, p. 98, 106, 107; AS 1626-1637, p. 9, 11.

⁶⁸ LNMMB, f. 93, b. 1793; KARVELIS, Deimantas. *Iš Radvilų giminės istorijos...*, p. 471, 472.

⁶⁹ BNIA, f. 694, ap. 4, b. 5752.

⁷⁰ AS 1626-1637, p. 41, 43, 45, 64, 171.

⁷¹ AS 1626-1637, p. 170, 172; LMAVB, RS, f. 40, b. 125, l. 4v.

⁷² LNMMB, f. 93, b. 177.

⁷³ *Biržų dvaro teismo knygos 1620-1745*. Par. Romualdas Firkovičius, Vytautas Raudeliūnas. Vilnius, 1982, p. 365-369.

⁷⁴ 1651 07 24. Likėnai. K. Davidavičius – S. Minvydai, LMAVB, f. 31, b. 336.

valdose, neišvengiamai turėjo ekonominių ryšių. Iš Radvilų jis gaudavo aprūpinimą, nors žinoma ir apie 1642 m. jo paskolintus 300 kapų grašių Jonušui II⁷⁵. Pažymėtina, kad Jonušo II žmona, stačiatikė Marija Lupu taip pat palaikė ryšius su Minvydais. Jos dvare ne sykį lankėsi pamokslininko žmona, irgi skolinusi didikei pinigų. 1659 m. testamente M. Lupu nurodė atiduoti 300 auks. „poniai Minvydienei“⁷⁶.

1664 m. Kėdainių kongregacijoje ordinuotas į ministrus⁷⁷, Mikalojus Minvydas dvasininko karjerą, skirtingai nuo senelio ar tėvo, pradėjo Žemaitijos bažnyčiose. 1664–1668 m. jis kunigavo Raseiniuose, jo patronas buvo Merkelis Bilevičius. 1664 m. turėjo važinėti patarnauti ir į Griėžės bažnyčią⁷⁸. Greičiausiai tėvo dėka dvasininkas palaikė ryšius su svarbiausiu LDK evangelikų reformatų globėju – LDK arklidininku Boguslavu Radvila. 1667 m. laiške didikui jis skundėsi dėl Raseinių dominikonų išpuolių⁷⁹. Jie Žemaitijos vyskupo Aleksandro Sapiegos vardu kvietė M. Minvydą į vyskupo teismą, kaltindami, kad jis neturi teisės teikti tikintiesiems sakramentų, pamokslauti, nes yra „falszywy prorok“, „pseudo ministrum“⁸⁰. Radvilos rūpesčiu 1667 m. sinodas M. Minvydą skyrė tarnauti į Kėdainius, už ką dvasininkas suskubo padėkoti ir pareikšti apie visišką savo ištikimybę⁸¹. Nuo 1667 m. persikėlė į Kėdainius. Jo tarnavimas šioje bažnyčioje minimas 1667–1669, 1671–1675, 1678–1679 m.⁸², 1670 m. buvo Kėdainių konvokacijos raštininkas, rūpinosi bažnyčios dvasininkų personalu. Antai 1678 m. sinode pristatė ir ordinarvo lektoriumi į Kėdainius Joną Patersoną⁸³. 1671–1672 m. turėjo lankyti dar ir Naujamiesčio bažnyčią (misija). 1672 m. M. Minvydas buvo paskirtas Žemaitijos konsenjoru, o 1673 m. ne tik išrinktas į komisiją tvarkyti Vienetos archyvo, bet ir paskirtas Žemaitijos s.⁸⁴ Šias pareigas ėjo iki 1679 m. birželio 11 d.⁸⁵, kai buvo patvirtintas Užnerio s. Nuo 1679 m. apsigyveno Biržuose, su savimi pasiimdamas ir bažnyčios archyvą. M. Minvydas apskritai daug dėmesio skyrė bažnyčios dokumentacijai. 1686 m. jis prašė L. K. Radvilaitės leisti paimti iš Biržų pilies dragūną ar kokį bajorą apsaugai, jam keliaujant ir vežantis su savimi dokumentus⁸⁶. Galbūt 1680 m., kai buvo išvykęs į Karaliaučius⁸⁷, M. Minvydas buvo L. K. Radvilaitės pamokslininkas⁸⁸. Didikės parama buvo svarbi vėlesnei kunigo veiklai.

⁷⁵ AR, dz. XXV, Nr. 4102.

⁷⁶ 1559 11 29. Liubčia. M. Lupu testamentas. Publikuotas: ZABILOLOTNAIA, Lilia. Testament of Moldavian princess Maria (Lupu) Radziwill from 1659. *Tyragetia*. 2019, Vol. 13, Nr. 2, p. 94.

⁷⁷ LMAVB, f. 40, b. 125, l. 44v.

⁷⁸ LMAVB, f. 40, b. 125, l. 44v, 53v.

⁷⁹ 1667 05 20. Raseiniai. M. Minvydas – B. Radvilai, LNMMB, f. 93, b. 1182.

⁸⁰ LNMMB, f. 93, b. 1179, 1180.

⁸¹ 1667 07 12. Kėdainiai. M. Minvydas – B. Radvilai, LMAVB, f. 40, b. 928, l. 33–34.

⁸² *Vilniaus universiteto biblioteka* (toliau – VUB), f. 4, Nr. 17008; LMAVB f. 40, b. 125, l. 53v, 62v; LNMMB, f. 94, b. 1523.

⁸³ LMAVB, f. 40, b. 125, l. 116v; b. 129, l. 111.

⁸⁴ TWOREK, Stanisław. Op. cit., p. 316; LMAVB, f. 40, b. 125, l. 81, 83.

⁸⁵ LNMMB, f. 93, b. 92, b. 541, l. 41; AR, dz. VIII, Nr. 136, l. 102, 102v.

⁸⁶ LNMMB, f. 93, b. 155, 156.

⁸⁷ 1680 10 19, 1681 01 06. Karaliaučius. M. Minvydas – S. Nezabitauskiui, LMAVB, f. 40, b. 1145/12, l. 180–183.

⁸⁸ BIRŽIŠKA, Vaclovas. Op. cit., p. 293.

Jis bažnyčios reikalais korespondavo su Radvilaite, vertė jos aprobuotus memorialus dėl bažnyčios reikalų jos valdose, nors didikė nepritarė M. Minvydo siekiui pašalinti iš savo aplinkos kito tikėjimo žmones. Ne sykį, kaip, pvz., 1686 m., pamokslininkas sinodo pavedimu vyko pas L. K. Radvilaitę⁸⁹.

Kito Mikalojaus Minvydo biografija atsekama nuo jo paskyrimo Kelmės ministru 1610 m. Pakeitęs Zigmantą Lipskį (pamokslavo nuo 1596 m.), M. Minvydas Kelmėje jau buvo rugsėjį, spalio 20 d. jis minimas valdos savininko Jurgio Gruževskio nuostatuose. Tarnystės pradžia sutapo su vietos evangelikų kova prieš katalikus, kuriems 1609 m. J. Gruževskis turėjo grąžinti užimtą bažnyčią. 1610 m. rudenį Žemaitijos kanauninkas Jonas Smolka skundė valdos savininkus ir M. Minvydą, pasiuntusius žmones mėtyti akmenis į katalikų bažnyčios langus⁹⁰. 1613 m. balandžio 30 d. tas pats katalikų dvasininkas vėl skundė Gruževskius, M. Minvydą ir Liolių pamokslininką Joną Skrockį dėl katalikų bažnyčios padegimo. Kaltintojo teigimu, apie padegimą žinoję evangelikai slapta pasiruošė galimam gaisrui, todėl netoli buvusi jų bažnyčia ir mokykla, kurioje dirbo bakalauras Duplickis, nenukentėjo⁹¹. Neabejotinai Kelmėje M. Minvydas pamokslavo lietuviškai. Dėl to 1614 m. jis dar paskirtas tarnauti Radvilų Kėdainių bažnyčioje. Šioje valdoje santykiai tarp katalikų ir evangelikų dvasininkų 1614 m. taip pat buvo įtempti, tačiau M. Minvydas turėjo K. II Radvilos paramą. Svarbiausia – 1614 m. sinode M. Minvydas buvo paskirtas Žemaitijos s.⁹², taigi pasiekė aukščiausią poziciją karjeroje ir turėjo persikelti į Kėdainius. Pamokslininką iki gyvenimo pabaigos globojo tiek Gruževskiai, tiek ir įtakingasis Radvila. K. II Radvilos pasirinko pamokslininką vykti kartu 1615 m. į Smolensko karo kampaniją⁹³. 1617 m. laiške didikui M. Minvydas ne tik informavo apie J. Gruževskio ir dviejų Žemaitijos pasiuntinių – tijūno Bilevičiaus ir Jakimovičiaus išvykimą į Varšuvą, bet ir apie K. II Radvilos nurodymų vykdymą⁹⁴.

Kristupas Minvydas 1627 m. dėl dvasininkų, sakančių pamokslus lietuviškai, poreikio sinode ordinuotas kunigu ir paskirtas tarnauti į Kėdainius Žemaitijos s. Adomo Rasijaus priežiūroje bei važinėti į Mantvydavo bažnyčią. Kėdainiuose jis kunigavo 1627–1630 m. 1631 m. paskirtas Biržų ministru⁹⁵ ir turėjo persikelti ten. Taigi sprendžiant pagal tarnystės vietas, irgi turėjo gerus ryšius su K. II Radvila, tačiau didesnės karjeros nepadarė tik dėl ankstyvos mirties.

Dvasininko kelią rinkosi ir Aleksandras Minvydas – tai rodo 1628 m. jo giminaičių rekomendacija į Slucko alumnus. Visgi kunigo karjeros jis nepadarė. Matyt, dėl mokslų Slucke ir dėl su iš giminės „paveldėtais“ ryšiais su Biržų ir Dubingių kunigaikščiais šis „Upytės žiemioniu“ įvardytas Minvydas atsidūrė rytinėse LDK žemėse – Mogilave ir

⁸⁹ AR, dz. XXVII, sygn. 8, l. 12; LMAVB, f. 40, b. 125, l. 168–168v.

⁹⁰ GRUŻEWSKI, Bolesław. Op. cit., p. 93–95, 421.

⁹¹ *Ibid.*, p. 100–101.

⁹² MRPL IV-2, p. 27, 33, 39, 53, 54, 70, 126.

⁹³ MRPL IV-2, p. 33.

⁹⁴ 1617 03 23. Kelmė. M. Minvydas – K. II Radvilai, AR, dz. V, Nr. 9731a.

⁹⁵ AS 1626-1637, p. 27, 31, 42, 76, 90, 91.

padarė vietos pareigūno karjerą. Vilniaus vaivada K. II Radvila, o po jo mirties kurį laiką jo sūnus LDK pakamaris Jonušas II administravo Mogiliavo ekonomiją. 1639 m. A. Minvydas, kaip didiko tarnautojas, atstovavo šiam Mogiliavo teisme dėl burmistro Timotiejaus Apanasovičiaus turto⁹⁶, vykdė kitus Radvilos nurodymus. Užmezgė ryšius su vietos elitu, su Mogiliavu susijusiais LDK didikais. Taip 1642 m. A. Minvydas paskolino 3000 auks. Starodubo pakamariui Piotru Trubeckiu ir jo žmonai Elenai, o 1643–1644 m. už 2500 auksinų iš LDK išdininko Mikalojaus Kiškos-Techonoviečio išsinuomavo Mogiliavo ekonomiją dvejimėms metams⁹⁷. 1645 m. Mogiliavo vaitijos laikytojas LDK maršalka Aleksandras Liudvikas Radvila A. Minvydą paskyrė Mogiliavo lentvaičiu, už tai šis supirkdavo didikui sabalų kailiukus⁹⁸. Buvo ištikimas Jonušo II klientas. 1649 m. didikas, kovodamas su sukilusiais kazokais ir siūsdamas į Mogiliavą patikėtinį Joną Menžinskį, šiam nurodė apie padėtį išsiaiškinti iš valdovui nelojalaus, tačiau patikimo „jo tarno“ – A. Minvydo. Pačiam Minvydui iš stovyklos prie Lojevo adresuotame laiške Radvila liepė pirkti paraką iš Mogiliavo miestiečių, vėliau dalyvauti renkant stacijas⁹⁹.

5. Bažnytinės veiklos kryptys

Elitinės dinastijos atstovų bažnytinė veikla priklausė nuo jų einamų pareigybių. Būdami ministrai, Minvydai pirmiausia vykdė tiesiogines savo pareigas bendruomenėje: rengė ir sakė pamokslus, teikė sakramentus, prižiūrėjo špitoles ir mokyklas. Jie taip pat dalyvavo sinoduose ir vykdė jų nutarimus. Tapę distriktų vadovais, dvasininkai natūraliai plėtė veiklos sferas ir apimtis.

Apie pastoracinę Minvydų ministrų veiklą parapijose beveik nežinoma. Netiesioginės informacijos apie dinastijos pradininko Stanislovo veiklą Naujamiestyje teikia valdos savininko paskelbti, jau sulaukę istoriografijos dėmesio¹⁰⁰ 1583 m. Naujamiesčio nuostatai¹⁰¹. Nuostatai, tikėtina, buvo parengti pagal Jeano Calvinio „Bažnyčios nuostatus“ (1541 m.), kuriuose išdėstytos žmonių elgesio pagal evangelikų reformatų dvasią taisyklės. Stengiantis tinkamai sutvarkyti krikščionių gyvenimą, vykdyti religinį auklėjimą,

⁹⁶ Историко-юридические материалы, извлеченные из Актовых книг губерний Витебской и Могилевской: хранящихся в центральном архиве в Витебске. Витебск, 1878, p. 365–367, 370, 371, 377.

⁹⁷ AR, dz. X, syg. 181, l. 1–4, 8; syg. 516, l. 21.

⁹⁸ 1640 07 24. Mogiliava. A. Minvydas – K. II Radvilai, 1645 06 22, A. Minvydas – A. L. Radvilai, AR, dz. V, Nr. 9729.

⁹⁹ *Korespondencja wojskowa hetmana Janusza Radziwiłła w latach 1646–1655. Część 1: Diariusz kancelaryjny*. Opr. Mirosław Nagielski et al. Warszawa, 2019, p. 92, 126, 127, 170, 218.

¹⁰⁰ LUKŠAITĖ, Ingė. *Reformacija...*, p. 461, 463; BAGIŃSKA, Elżbieta. Instrukcje dotyczące organizacji życia religijnego w dobrach kanclerza litewskiego Ostafiego Wołłowicza w drugiej połowie XVI wieku. *Biuletyn Historii Pogranicza*, Nr. 12, 2012, p. 5–14; БАЧИЩЕ, Ю. Реформационные интенции в деятельности канцлера ВКЛ Остафея Воловича, Богословские размышления. «Реформация: восточноевропейские измерения». 2016, Nr. 17, p. 36–46.

¹⁰¹ Rusėniškias variantas: *LNMMB*, f. 93, b. 14; publikuota: *MRPL: Zabytki z wieku XVI*, p. 93–96. Lenkiška kopija *LNMMB*, f. 93, b. 5, l. 1–2. Nuostatų (dalies) vertimas į lietuvių kalbą: *Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, I tomas: Feodalinis laikotarpis*. Ats. red. Konstantinas Jablonskis. Vilnius, 1955, p. 242–244; *Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis XIII–XVII a., Istorijos šaltinių antologija*. Vilnius, 1994, p. 158–159.

Naujamesčio nuostatuose numatyti griežti religinės prievartos metodai. Reikalauta privalomai dalyvauti pamaldose reformatų bažnyčioje, siųsti 8–9 metų berniukus į mokyklą, kur iki 15 metų mokyta tikėjimo pagrindų, nepaklusę bausti piniginėmis baudomis. Matyti ir socialinės rūpybos sistemos sergantiems ir vargšams (bet tik evangelikų tikėjimo ir besielgiantiems dorai) Naujamiestyje kūrimas, įsteigus špitolę. Numatyta tokių žmonių išlaikymo špitolėje tvarka, propaguojant darbo kultą, aptartos prievolės dirbti darže ir netgi maitinimo racionas (paprastomis dienomis, sekmadieniais ir per pasninką). Už nuostatų įgyvendinimą buvo atsakingi valdos pareigūnas Petras Vodorackis, vaitas, suolininkai ir dešimtininkai. Ypatingas vaidmuo teko evangelikų reformatų ministrui. S. Minvydas turėjo atlikti tiesioginius dvasininko tarnystės darbus ir registruoti valdinių lankymąsi bažnyčioje (neatėjusius be priežasties), prižiūrėti baudų už bažnyčios nelankymą išieškojimą špitolės naudai, skirstyti valako renkamąs malkas špitolėi. Kiekvieną ketvirtį Naujamiesčio pareigūnas ir pamokslininkas turėjo atsiskaityti E. Valavičiui dėl špitolės gyventojų, tvarkos joje. Pamokslininko priežiūroje buvo ir mokyklos reikalai.

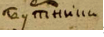
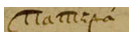
Be to, pamokslininkas turėjo kasdieną „per katechetą“ mokyti religinių tiesų ir poterių ne tik bažnyčioje, bet ir špitolėje, ypač tuos, kurie negalėjo vaikščioti. S. Minvydui reikėjo įdėti daug darbo aiškinant tikėjimo tiesas visuomenei, kuri religiniu požiūriu šiame krašte buvo neišsprususi, čia tebebuvo gajūs pagoniški prietarai. Ne vienas XVI a. pab. katalikų veikėjas (pvz., Žemaitijos vyskupas Merkelis Giedraitis) tvirtino apie tarp Žemaitijos gyventojų vis dar visuotinai praktikuotą aukojimą perkūnui, žalčių ir ąžuolų garbinimą ar mirusiųjų vėlėms keliamas puotas¹⁰². Neatsitiktinai ir 1583 m. nuostatuose išskirti nepageidaujami asmenys: „Burtininkai, žiniuonys, vagys, girtuokliai, plėšikai, svetimoteriautojai ir tie, kurie gyvena ne santuokoje.“¹⁰³ Tokius nurodyta išvaryti iš miesto ir valsčiaus, tačiau jų vaikus, atskyrus nuo tėvų: berniukus siųsti į mokyklą, o mergaites atiduoti auklėti pamokslininko žmonai ar kokiam dievotai moteriai, arba į špitolę, kad mokytųsi poterių, tikėjimo tiesų ir to, kas priklauso garbingam gyvenimui¹⁰⁴. Šioje vietoje pažymėtinas nuostatų punktas dėl mergaičių lavinimo. Istoriografijoje aptariant nuostatus, jis nėra akcentuojamas, tuo tarpu tai yra viena ankstyvesnių žinučių Lietuvos istorijoje apie galimai buvusį atskirą mergaičių lavinimą, protestantiškoje Europoje egzistavusių kaimo mokyklų mergaitėms savotišką prototipą. Visgi S. Minvydo pastoracinė veikla bendruomenėje kovojant su stabmeldyste nebuvo visiškai sėkminga. Žinomas 1681–1682 m. „pagoniškų stabų ir burtų“ epizodas Beinoravoje (apie 12 km nuo Naujamiesčio) ir tuometinis valdos savininkės L. K. Radvilaitės rūpinimasis pavaldinių

¹⁰² Apie stabmeldystės kritiką XVI a. pab. žr.: BAGIŅSKA, Elžbieta. Op. cit., p. 8.

¹⁰³ „Буртниги, чаровники, злодеи, пьяницы, збойцы, чужоложники и тые, которые без венчанья в стане малженьскомъ живутъ, абы межы поддаными моими не были найдовани и тымъ подобныя злочынства, але срого таких карати, з места и з волости моее выганяти мають“, *LNMMB*, f. 93, b. 14, l. 1v.

¹⁰⁴ „А невестиного племеня до казнодеиное албо до которое побожное невесты, албо до шпиталя, же бы се учыли патера, вызнанья вяры и пры томъ што на пожывенье учтливое належить“. *LNMMB*, f. 93, b. 14, l. 1v.

tikybinio lavinimo, valstiečių vertimo į protestantizmą. Viena iš numatytų kovos priemonių buvo lietuviškai kalbančių pamokslininkų siuntimas į tokias parapijas¹⁰⁵.

Pats S. Minvydas Naujamiestyje pamokslavo lietuviškai: XVII a. pr. pažymėta apie Naujamiestyje „lietuviškai giedantį ministrą“¹⁰⁶. Todėl galima prielaida, kad jis pridėjo ranką prie nuostatų kūrimo: tiek į rusėnišką, tiek ir į lenkišką nuostatų variantus buvo įrašyti du lituanizmai. Vardijant nepageidaujamus valdoje asmenis, paminėti „burtininkai“ , o kalbant apie religinį švietimą – poteriai: „potery“, „patery“, „patera“ . Istorikų manymu, E. Valavičiaus požiūriui, išsakytam nuostatuose, įtakos galėjo turėti postilografų Kristupo Krainskio ir Samuelio Dambrovskio darbai¹⁰⁷. Tačiau abiejų šių autorių Postilės pasirodė vėliau nei nuostatai. K. Krainskio pirmasis „Postilės“ leidimas išėjo 1596 m. Vargu ar būtų sekama liuteronu dvasininko S. Dambrovskio nurodytu taku. Jo „Krikščioniškoji postilė“ buvo išleista tik 1621 m. Valavičiaus nuostatuose ryškus valdos realijų (bent jau dėl galimų pagonybės relikty) žinojimas. Tai, kaip ir informacija apie S. Minvydo pamokslavimą Naujamiestyje lietuviškai, pagrįstą iškeltą mintį apie šio pamokslininko prisidėjimą prie 1583 m. nuostatų teksto.

Visi Minvydai aktyviai dalyvavo provincinių sinodų darbe, ne kartą į vieną sinodą buvo atvykę keli Minvydai. Pvz., 1614, 1616–1617 m. Vilniuje dalyvavo Stanislovas, Jonas ir Mikalojus Minvydai, o 1628 m. – Aleksandras, Kristupas ir Samuelis. Keturi Minvydai buvo sinodo raštininkai: J. Minvydas – 1612–1614 m.¹⁰⁸, jo sūnus Samuelis – 1630, 1632, 1634, 1635 m., K. Minvydas – 1628 m., 1669, 1672–1673 m. Mikalojus, kuris 1670 m. dar buvo Kėdainių konvokacijos raštininkas¹⁰⁹.

Visai LDK evangelikų reformatų bažnyčiai svarbių klausimų sprendimas konvokacijose, vadovavimas vietos bažnyčių sesijoms; distriktų, jų bažnyčių ir mokyklų vizitacijos; dvasininkų problemų sprendimas – veikla, būdinga Minvydams, pasiekusiems aukščiausias pareigas. Antai 1634 m. S. Minvydas dalyvavo bendroje su lenkais Vlodavos konvokacijoje, siekiant suvienodinti apeigas. *1639 m. ir 1644 m. vyko į generalinę konvokaciją Orlijoje, o kitais metais pasirašė instrukciją delegatams į Torunės „Colloquium charitativum“*. Dvasininkas atliko ne vieną distrikto, bažnyčios ar mokyklos vizitaciją. 1636 m. jis turėjo vizituoti Naugarduko ir Užnerio distriktus, 1637 m. – Žemaitijos d.¹¹⁰, o *1641 m. – inventorizuoti bažnyčios biblioteką, saugomą Alantoje*. 1650 m. S. Minvydas vizitavo Pamūšio bažnyčią. Atsiskaitydamas sinodui, jis pateikė bažnyčios fundacinius dokumentus. 1651 m. spalio pradžioje S. Minvydas atvyko į Kėdainius susipažinti su bažnyčios ir mokyklos padėtimi. Gruodžio pradžioje Kėdainiuose jis vadovavo vietos bažnyčios sesijai, o 1652 m. pirmininkavo distrikto sinodui Šiluvoje¹¹¹. Kėdainių

¹⁰⁵ LNMMB, f. 93, b. 31, l. 1v–2.

¹⁰⁶ Cit. pagal: LUKŠAITĖ, Ingė. Op. cit., p. 460.

¹⁰⁷ BAGIŃSKA, Elžbieta. Op. cit., p. 9; СКЕП'ЯН, А. „А то постановеньє...“, p. 120.

¹⁰⁸ MRPL IV-2, p. 7, 12, 13, 15, 17, 18, 25, 27, 39, 44.

¹⁰⁹ AS 1626–1637, p. 35, 65, 78, 95, 99, 115, 129.

¹¹⁰ AS 1626–1637, p. 149, 167, 170.

¹¹¹ LNMMB, f. 93, b. 92; LMAVB, f. 40, b. 125, l. 2.

mokyklą dvasininkas dar sykį vizitavo 1653 m.¹¹² Žinomi keli faktai apie S. Minvydo ryšius su žemesnio rango dvasininkais: 1634 m. sinode jis užtarė Povilą Lenartavičių į Slucko alumnus¹¹³, Užnerio s. 1650 m. paminėtas tarp Švobiškio kunigo T. Raševskio dukterų globėjų¹¹⁴.

Sinoduose ne vienam Minvydai, galbūt dėl jų išsilavinimo, buvo pavedami su evangelikų teologija ar švietimu susiję darbai. Taip J. Minvydas atliko svarbių evangelikams leidinių korektūras. 1614 m. šis dvasininkas dalyvavo komisijoje įvertinti Jono Zigrovijaus parengtą katekizmą. Kadangi tuomet darbų nepraadėta, o 1618 m. be sinodo aprobacijos Liubčioje išleistą J. Zigrovijaus leidinio visą tiražą areštavo, sinode numatyta nauja katekizmo revizija. Šį sykį, be kitų, dirbo du Minvydai: Jonas ir galbūt jo dėdė Mikalojus Minvydas. 1621 m. sinodo pritarimu pasirodė nauja „Vilniaus katekizmo“ redakcija, kurioje galutinai nutraukti saitai su antitrinitoriška pakraipa¹¹⁵. 1617 m. provincinis sinodas Vilniuje paskyrė J. Minvydą ir kunigą Samuelį Lenartavičių sutikrinti Kalvino veikalo „Institutio christianae religionis“ karaliaus sekretoriaus Jono Čižo Mintauto atliktą vertimą¹¹⁶.

Nevardijant daugelio kitų Minvydų nuveiktų darbų, išskirtina jų lituanistinė veikla. Kaip minėta, visi dinastijos atstovai buvo žinomi kaip kunigai, gerai mokantys lietuvių kalbą ir šia kalba pamokslaujantys bažnyčioje. S. Minvydas, kurio lituanistinė veikla sulaukė istoriografijos įvertinimo, 1653 m. sinode dėl to nurodytas pavyzdžiu kitiems. Neatsitiktinai 1650 m. Žemaitijos ir Užnerio distriktų vyresnieji Kėdainiuose nutarė grupei kunigų vykti pas S. Minvydą į Biržus „sutvarkyti lietuviškas giesmes ir maldas bet kitus pamaldoms reikalingus dalykus“¹¹⁷. Bendradarbiavimo rezultatu tapo 1653 m. Rheto spaustuvėje Kėdainiuose išleistas didžiausios apimties lietuviško evangelikų reformatų leidinys „Knyga nobažnystės krikščioniškos“¹¹⁸. Dvasininkas kartu su Naujamiesčio kunigu Jonu Božimovskiu galėjo būti Kėdainių spaustuvės, turėjusios spausdinti religinę literatūrą lietuvių kalba, knygas (vadovėlius) lotynų, lenkų ir rusėnų kalbomis gimnazijai, įsteigimo iniciatoriai. Istoriografijoje sulaukė dėmesio ir M. Minvydo 1663–1681 m. nuveikti darbai lietuviškosios Boguslavo Chylinskio Biblijos klausimais: dalyvavimas komisijose dėl vertimo priežiūros, pastangos ieškant finansų išspausdinti lietuvišką Bibliją, sudėtingi ir nevisiškai pasisekę kolekto rinkimai Londone. Sulaukęs tėvynainių

¹¹² LNMMB, f. 93, b. 540, l. 93–95, 99–101, 105, 106.

¹¹³ AS 1626–1637, p. 122.

¹¹⁴ LVIA, f. SA, Nr. 15196, l. 221–222v.

¹¹⁵ MRPL IV-2, p. 46; SIESS-KRZYSZKOWSKI, Stanisław. Ewangelicko-reformowany katechizm krakowski a katechizmy wileńskie Stanisława Sudrowiusza i Jana Zygrowiusza. *Z badań nad ksiązką i księgozbioremami historycznymi*, 2019, t. 13, p. 110–111.

¹¹⁶ MRPL IV-2, p. 43.

¹¹⁷ LUKŠAITĖ, Ingė. Knygos nobažnystės (1653) parengimo kultūrinė aplinka..., p. 21–22.

¹¹⁸ LUKŠAITĖ, Ingė. Reformacijos veikėjai Lietuvoje ir lietuvių kalba XVII a. *Lietuvos TSR MA darbai, A serija*, 1971, Nr. 1, p. 121.

nepasitikėjimo ir priešiško, M. Minvydas netgi galvojo apsigyventi užsienyje¹¹⁹. Tačiau jam pavyko nemažai pasiekti užsienyje ieškant finansinės paramos alumnų studijoms. 1681 m. jis išrūpino 6 vietas Joachimštaliao gimnazijoje Berlyne ir Frankfurto u-te, po 3 vietas Marburge ir Heidelberge, stipendijų išrūpino ir Olandijoje. 1686 m. jis Berlyne tvarkė reikalus dėl stipendijų Karaliaučiaus u-te¹²⁰, rūpinosi ir atskirais lietuvių studentais¹²¹.

6. Minvydų šeiminė padėtis

Apie pirmųjų dviejų – **Stanislovo ir Jono šeimas** beveik nėra konkrečių duomenų. Abu dvasininkai buvo vedę, o santuokos turėjo būti sudarytos: S. Minvydo prieš 1582 m. (prieš sūnaus Jono gimimą), o Jono – prieš 1602 m. (prieš sūnaus Samuelio gimimą). 1655 m. spalį Kėdainiuose sutartį pasirašęs „Jonas Minvydas iš Upytės pavieto“¹²² galėjo būti dar vienas Užnerio s. sūnus. Dėl S. Minvydo žmonos svarbi žinutė E. Valavičiaus nuostatuose. Juose paminėta pamokslininko žmona – „казнодеиня“ – rodo apie galimai pavykusią pamokslininko žmonos integraciją bendruomenėje ir jai numatytas funkcijas. Jas nustatė valdos savininkas, nors tai irgi reikšminga, žinant apie bendrą pamokslininkų žmonių integravimo, jų vietos bendruomenėse atradimo problemą ne tik LDK, bet ir kituose reformacijos paveiktuose kraštuose. Paprastai XVI a. antrojoje pusėje pamokslininkų žmonos Europoje vietos bendruomenėse veikė kaip pribuvėjos arba mokytojos kaimų mokyklose mergaitėms¹²³. Iš Naujamiesčio nuostatų galima būtų daryti išvadą, kad S. Minvydo žmona bent jau turėjo būti raštinga.

Apie **Samuelio Minvydo šeimą** duomenų yra daugiau. Pamokslininkas turėjo ne mažiau kaip penkis pilnametystės sulaukusius vaikus: du sūnus – dinastijos atstovą Mikalojų ir Stanislovą bei tris dukras – Sofiją ir dvi nežinomų vardų dukras. Sofija Minvydaitė ištekėjo už Kauno pav. žemionio Jono Kojalavičiaus. 1678 m. vyras jai testamentu paliko pusę Kojalonių valdos ir 60 kapų gr., kita pusė turėjo tekti judviejų sūnams Petru ir Andriui¹²⁴. Antroji Samuelio dukra po 1624 m. tapo vieno žymiausių to meto pamokslininko Adriano Chylinskio (1586 02 04–1656 10) antrąja (pirmą kartą vedė pamokslininko Samuelio Lenartavičiaus dukrą) žmona ir lietuviškosios Biblijos vertėjo S. B. Chylinskio (apie 1632–1666) motina. Neaišku kada iš Mazovijos bajorų (h. Vanagas (Jastrzębiec)) kilęs A. Chylinskis atsidūrė LDK. Jis kurį laiką gyveno, o gal ir gimė Pramežiuose (prie Prienų). 1623 m., 1627 m. jis buvo K. II Radvilos pamokslininkas, 1624,

¹¹⁹ Apie šią M. Minvydo veiklą ir istoriografinę apžvalgą žr.: *Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblijos istorijos šaltiniai*. Įvadas, p. 15, 53, 61 etc.

¹²⁰ TWORKEK, Stanisław. Op. cit., p. 317; RĖKLAITIS, Povilas. Op. cit.

¹²¹ Biržai, 1687 12 20, M. Minvydas – L. K. Radvilaitei, AR, dz. V, Nr. 9731.

¹²² *Akta zjazdów stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego. t. II: okresy panowań królów elekcyjnych XVI–XVII wiek*. Opr. Henryk Lulewicz. Warszawa, 2009, p. 336.

¹²³ SCHORN-SCHÜTTE, Luise. „Gefährtin“ und „Mitregentin“. Zur Sozialgeschichte der Pfarrfrau in der frühen Neuzeit, *Wandel der Geschlechterbeziehungen zu Beginn der Neuzeit*, (hrsg.) Wunder, V. H. Vanja, C. Frankfurt am Main, 1990, p. 109–153.

¹²⁴ LNMMB, f. 94, b. 1312. 1685 m. Andrius Minvydas liudijo žemės perdavimą Kauno pav. VUB, f. 5, Nr. 1006.

1626 m. tarnavo Zabluduve, 1628 m. – Poločanuose, 1630 m. Ašmenoje, 1631–1632 m. Raseiniuose, 1633–1645 m. Šventežeryje, 1645 m. Bielyčioje, gyvenimo metus praleido Orlove. 1635–1638 m. buvo sinodo raštininkas¹²⁵. A. Chylinskis buvo vienas iš devynių kunigų, kuriems sinodas pavedė parengti Gdansko Biblijos (pataisytos 1563 m. Radvilų Biblijos 1632 m. leidimas Gdanske) paaiškinimus, planuojant ją pakartotinai išleisti¹²⁶. Tvano metais A. Chylinskis liko rusų užimtoje žemėse. Į Mintaują pabėgęs S. Minvydas 1656 m. rašė apie pasilikusį savo žentą „Theologiae Doctorem“¹²⁷, kurį rusai spalį žiauriai nukankino. Anot Jono Krainskio, „Adrianas Chylinskis, išsiskiriantis tiek garbingu amžiumi, tiek dievobaimingumu ir mokytumu, kuriuo jis puikiai tarnavo Kristaus Bažnyčiai, buvo netikėtai užkluptas savo paties namuose, surišus jam rankas ir kojas, buvo deginamas gyvas, pamažu, neskubant [pakurstant ugnį] skiedromis ir šiaudais“¹²⁸. B. Radvilos klientas Kristupas Striška laiške irgi rašė, kad S. Minvydas neteko žento – „didelio teologijos daktaro“¹²⁹. Apie A. Chylinskio studijas ar jo daktarata žinių, toks jo apibūdinimas galėjo reikšti arba kad jis buvo teologijos daktaras, arba išsiskyrė išskirtine erudicija ir teologijos išmanymu. Taigi dėl dukros santuokos Minvydai susigiminiavo su išskirtine protestantiška Chylinskių gimine.

Pirmasis lietuviškos Biblijos vertėjas A. Chylinskio sūnus Samuelis Boguslavas nuo vaikystės pateko į lituanistinę motinos giminaičių Minvydų aplinką, buvo jų globojamas. Greičiausiai pirmasis vardas jam suteiktas senelio garbei. Apie 1660/1661 m. išleistą knygelę „Atlikto Biblijos vertimo į lietuvių kalbą pagrindimas“ S. B. Chylinskis dedikavo, tarp kitų, „ponui Stanislovui Minvydai, mano mylimiausiajam dėdei, visada gerbtam ir gerbiamam kaip tėvui“¹³⁰. 1652 m. S. B. Chylinskis neatsitiktinai sinodo buvo paskirtas katechetu į Biržus¹³¹, kur tuo metu dirbo jo senelis. Tačiau keista, kad kitas S. B. Chylinskio dėdė – būsimas Užnerio s. Mikalojus buvo tų pusėje, kurie atmetė sūnėno parengtą lietuvišką Bibliją kaip netinkamą publikuoti. Nors Chylinskio Biblijai spausdinti buvo išrūpinta net Anglijos karaliaus Karolio II parama, 1663 m. sinodo sprendimu jos spausdinimas buvo sustabdytas. Tiesa, vertimą atmetė ne dėl M. Minvydo, bet dėl Jono Božimovskio ir Teodoro Skrockio pastabų, esą vertime buvo pilna klaidų¹³². Visgi daugelis kalbininkų laikosi nuomonės, kad Chylinskio vertimo kalba nėra blogesnė

¹²⁵ AS 1626–1637, p. 31, 32, 43, 46, 65, 78, 79, 90, 92, 99, 110, 111, 126, 129, 144, 145, 147, 161, 172; KOT, Stanisław. *Geneza i tło historyczne Biblii litewskiej Chylińskiego. Biblia litewska Chylińskiego. Nowy Testament*. Wyd. Czesław Kudzinowski, Jan Otrębski. Poznań, 1958, t. 2, p. 1011.

¹²⁶ LUKŠAITĖ, Ingė. Samuelio Boguslavo Chylinskio „Biblijos vertimo į lietuvių kalbą pagrindimas“. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 248.

¹²⁷ *Riksarkivet Stockholm, De la Gardieska Samlingen*, E 1500.

¹²⁸ *Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblijos istorijos šaltiniai*. Nr. 29, p. 451.

¹²⁹ 1656 11 28. Mintauja. K. Striška – B. Radvilai, *VUB*, f. 4, Nr. 18050.

¹³⁰ *Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblijos istorijos šaltiniai*. Nr. 21, p. 436.

¹³¹ KOT, Stanisław. *Op. cit.*, p. 11.

¹³² KAVOLIŪNAITĖ, Gina. Apie pirmųjų protestantiškų Biblijos vertimų į lietuvių ir lenkų kalbas vertimo metodus (remiantis Brastos, Gdansko, Bretkūno ir Chylinskio Biblijos vertimais). *Senoji Lietuvos literatūra*, 38 knyga: *Biblija ir senoji Lietuvos raštija*, Vilnius, 2014, p. 36, 38, 56.

už kitų to meto lietuviškų tekstų kalbą. Tikroji priežastis veikiausiai buvo Lietuvos kalvinistų tarpusavio nesutarimai ir konkurencija. Šioje kovoje prieš sūnėną dalyvavo ir jo dėdė: 1680/1681 m. pasiuntinybės į Londoną metu M. Minvydas, Kenterberio arkivyskupo teigimu, „mums parodė, tame pirmame pradėtame leidime pilna klaidų ir jis netinkamas jūsų tautai“¹³³. Ir todėl jis pats, sinodo pavedimu, ėmėsi vadovauti Naujos Biblijos vertimo į lietuvių kalbą darbams.

Dar viena nežinomo vardo Samuelio dukra 1679 m. buvo Kėdainiuose įsikūrusio bajoro Urbanavičiaus žmona. Aiškinantis dvaro valstiečių skundą dėl priverstinių darbų tuometiniam Kėdainių kunigui M. Minvydui, nustatyta, kad valdos seniūnas liepė valstiečiams 3 dienoms duoti 3 valstiečius kunigo svainio Urbanovičiaus „panu Urbanowiczowi, szwagrowi“ pievai šienauti¹³⁴.

Užnerio s. **Mikalojui dėl santuokos** atsivėrė LDK sienas peržengiantys tarptautiniai socialiniai tinklai, kuriems priklausė Europos pedagogikos tėvu vadinamas Janas Amosas Komenskis (1592–1670), čekų broliai ir vadinamojo Hartlibo būrelio Anglijoje nariai. M. Minvydas, greičiausiai antrą kartą, vedė J. A. Komenskio dukrą Elžbietą (apie 1628/1629), čeko dvasininko Peterio Figuluso (1619–1670) našlę. Pažymėtina, kad milžiniškoje *Comenianoje*, nagrinėjančioje ir žymaus pedagogo šeimą (tris jo santuokas ir jose susilauktus vaikus), nemažai faktų, tarp kitų ir apie Elžbietos Komenskaitės gyvenimą po pirmojo vyro mirties, buvo nežinoma. Manoma, kad ji mirė netrukus po vyro mirties Klaipėdoje arba grįžusi į Amsterdamą pas tėvą¹³⁵. Nė viena šių teorijų nebuvo teisinga. Tad rasti nauji duomenys apie M. Minvydo santuoką naikina šią baltą dėmę ir paryškina lietuvišką *Comenianos* pusę.

Minvydai ir pirmiausia Samuelis dar 4-ajame deš. turėjo galimybių susipažinti su J. A. Komenskiu, atvykusiu į 1634 m. Vlodavos konvokaciją. Po dešimtmečio jų keliai vėl turėjo susikirsti generalinėje konvokacijoje Radvilų Orlios valdoje, kur kartu su Komenskiu, kuriam Jonušas II Radvila pasiūlė dirbti Lietuvoje, ir kitais čekų broliais dalyvavo pedagogo pagalbininkas, ilgametis sekretorius, o nuo 1649 m. ir žentas – dukros Elžbietos vyras P. Figulus¹³⁶. Išsilavinęs, pagrindines Europos kalbas (lotynų, čekų, lenkų, vokiečių, anglų, prancūzų) mokėjęs, prie Moravijos sienos (Jablonné prie Orlici) miestiečio puodžiaus šeimoje gimęs Figulus (lot. puodžius) anksti neteko tėvų ir augo globojamas J. A. Komenskio. Su jo šeima bėgdami nuo persekiojimų Čekijoje prieglobstį rado Lešne¹³⁷, o po vedybų įsikūrė Prūsijoje, prie Gdansko (Mokry Dwór). Dvasininkas

¹³³ *Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblijos istorijos šaltiniai*. Nr. 69, p. 510.

¹³⁴ *VUB*, f. 4, Nr. 17008.

¹³⁵ KORTHAASE, Werner. První zpráva o dalších potomcích J. A. Komenského, Úherský Brod: *Studia Comeniana et Historia*, 1993, č. 50, t. 23, p. 35–56.

¹³⁶ SANDER, Friedrich. Comenius, Duraeus, Figulus. Nach Stammbuchern der Familie Figulus-Jablonski. In: *Monatshefte der Comenius-Gesellschaft*, (herausg.) L. Keller, Leipzig, 1894, p. 306–326.

¹³⁷ SCHUNKA, Alexander. Collecting Money, Connecting Beliefs. Fundraising and Networking in the Unity of Brethren of the Early Eighteenth Century. *Journal of Moravian History*, 2014, Vol. 14 (1), p. 77; URBANEK, Vladimir. Comenius, the Unity of Brethren, and Correspondence Networks. *Ibid.*, p. 45–47.

puikiai orientavosi bažnyčios, politikos ir ekonomikos dalykuose šalių, kur jam teko lankytis ir kurį laiką gyventi: Abiejų Tautų Respublikoje, Prūsijoje, Anglijoje, Olandijoje, Vengrijoje ar Švedijoje. Per uošvį jis išitraukė į 1630–1660 m. veikusio vadinamojo Hartlibo būrelio veiklą, buvo savotiškas atstovas ryšiams. Būrelio steigėjai ir dalyviai, be Komenskio, buvo iš Mažosios Lietuvos kilęs mokslininkas ir pedagogas Samuelis Hartlibas, o juos abu suvedė jo brolis Georgas Hartlibas¹³⁸. Pastarasis, būsimasis Vilniaus kalvinistų mokyklos rektorius, studijavo teologiją Heidelbergo universitete tuo pačiu metu kaip ir J. A. Komenskis. Būreliui taip pat priklausė Johnas Dury – presbiterionų ministras, protestantų bažnyčių suvienijimo idėjos autorius, kurio sekretoriumi septynerius metus dirbo P. Figulus.

Tiek J. A. Komenskis, tiek P. Figulus domėjosi ir žinojo apie protestantų reikalus Lietuvoje, komunikavo su Radvilomis, ypač su Prūsijos kunigaikštystės, kur ilgą laiką gyveno P. Figulus, vietininku B. Radvila. Didiko įtikintas Brandenburgo elektorius Fridrichas Vilhelmas pakvietė P. Figulą į Klaipėdą dirbti pamokslininku. Čia jis, anot Vlodo Pupšio, siekė sureguliuoti evangelikų liuteronų ir reformatų santykius, realizuoti Komenskio ir Hartlibo Baltijos Antilijos idėją bei su Radvilos ir Kuršo kunigaikštienės Liudvikos Karolinos Ketlerienės parama įsteigti aukštesniąją mokyklą¹³⁹. Tačiau pradėtus darbus nutraukė patrono B. Radvilos mirtis, kurią, kaip rašė J. A. Komenskis, jo žentas sunkiai išgyveno, o ir pats peršalęs 1670 m. sausio 12 d. Klaipėdoje mirė¹⁴⁰. Klaipėdoje liko dvasininko našlė Elžbieta ir gausi, kaip skundėsi J. A. Komenskis, – 5 vaikų šeima, ruošėsi rasti prieglobstį pas jį Amsterdame¹⁴¹. Tačiau taip neįvyko arba dukra grįžo trumpam, nes lapkričio 15 d. Amsterdame J. A. Komenskis mirė.

Kada įvyko M. Minvydo ir Elžbietos Komenskaitės santuoka, neaišku. 1675 m. pradžioje dvasininkas jau buvo vedęs. Laiške Mozei Blinstrubui į Kulvą iš Kėdainių jis siuntė linkėjimus Blinstrubo žmonai ne tik savo, bet ir žmonos vardu, nors, anot dvasininko, jos ir nebuvo pažįstamos¹⁴². Žmoną dvasininkas minėjo 1679 m., L. K. Radvilaitės prašydamas leisti abiem su žmona toliau laikyti Pelėdnagių palivarką Kėdainiuose ar 1686 m. palivarką Biržuose¹⁴³. Taigi Elžbieta vėliausiai nuo 1675 iki 1679 m. vidurio, kol vyras ėjo

¹³⁸ TURNBULL, George Henry. *Samuel Hartlib. A sketch of his life and his relations to J. A. Comenius*. London, 1920, p. 26.

¹³⁹ Apie Komenskio ir Figulo ryšius su Lietuva plačiau: PUPŠYS, Vladas. *J. A. Komenskis ir Lietuva: Lietuvos–Europos skaitiniai*. Klaipėda, 2002, p. 41, 84, 100–104, 136–178, 235–248. Apie Figuloso atvykimą dirbti Klaipėdoje 1667 m.: ZEMBRICKIS, Johanas. *Klaipėdos karališkojo Prūsijos jūrų ir prekybos miesto istorija, I tomas*. Iš vokiečių k. vertė J. Putrius, F. Tiškus, R. Adomavičius, Klaipėda, 2002, p. 139.

¹⁴⁰ Komenskis pažymėjo: „V Prusich pak premileho pana, knizete Radvila, kteryz mne minuleho podzimku psanim vlastni ruky a pekne potesoval, ted pak mne a zbory polske a litevske (sam k Bohu povolan jsa) opustil“, cit. pagal: *Daniel Ernst Jablonski: Religion, Wissenschaft und Politik um 1700*. (Eds.) Joachim Bahlcke, Werner Korthaase. Harrassowitz Wiesbaden, 2008, p. 207.

¹⁴¹ „Spaterymi detmi do klina meho a na mou starost se vaci, a ja bidny starec pod vlastnimi bremeny klesam“, cit. pagal: *Daniel Ernst Jablonski...*, p. 207.

¹⁴² 1675 03 21. Kėdainiai. M. Minvydas – [Mozei?] Blinstrubui Kulvoje, *LNMMB*, f. 94, b. 1523.

¹⁴³ *LNMMB*, f. 93, b. 156; *VUB*, f. 4, Nr. 17301.

Žemaitijos s. pareigas, gyveno Kėdainiuose. Vėliau abu išsikėlė į Biržus ir čia pora gyveno iki M. Minvydo mirties 1688 m. Antrą kartą tapusi našle M. Minvydą ji pragyveno mažiausiai porą metų, paskutinė žinutė apie ją – 1690 m.¹⁴⁴ Kur našlė gyveno vėliau – nežinoma. Pagal 1615 m. sinodę priimtą kanoną, po ministro mirties našlė neturėjo būti iš karto išprašyta iš klebonijos, bet numatyta suteikti laiko tinkamai sutvarkyti turtą¹⁴⁵. Su E. Minvydiene taip ir pasielgta. 1688 m. tik surašytas Biržų klebonijos inventorių, tačiau našlė namą ir sklypą Biržuose pardavė bažnyčiai tik po gerų metų¹⁴⁶.

Kaip galima spręsti iš 1680 m. L. K. Radvilaitės laiško iš Karaliaučiaus, Elžbieta Minvydienė buvo aktyvi vyro pagalbininkė, vykdžiusi pastoriaus žmonos funkcijas, kurios nurodytos dar minėtuose E. Valavičiaus nuostatuose. Ji taip pat lydėjo vyrą 1680 m. kelionėje pas didikę į Karaliaučių. Laiške Radvilaitė minėjo, kad negalinti apsidžiaugti dėl ponios Minvydienės žodinio pasakojimo (*ustna relatia*) apie daugėjantį valdinių, norinčių priimti šventą komunią, skaičių. Didikės nurodymu jos dvarų pareigūnas turėjo aprūpinti papildomai kunigo žmoną statine miltų ir vynu dėl komunijos teikimo. Taip pat paliepta evangelikų bažnyčių ir bažnytinių statinius (Biržuose?), kurių dalis apleisti ir stogai netinkamai prižiūrimi, juos patvarkyti¹⁴⁷. Taigi Užnerio superintendentienė rūpinosi parapijiečių sielovada, pagelbėjo vyrui tvarkant bažnyčios ūkį (pastatus), prisidėjo prašant paramos iš jų patronės L. K. Radvilaitės. Elžbieta, žinant jos pirmojo vyro veiklą ar tėvo pedagoginę veiklą, turėjo būti išprususi, neabejotinai mokėjo kelias kalbas: be čekų, vokiečių ir lenkų, galbūt dar lotynų ir anglų. 1688 m. Biržų bažnyčios inventoriuje pažymėta apie pamokslininko žmonos bažnyčiai skirtas žvakides: „Jos malonybė ponios Elizabet Komeniusowna Minwidowa superitendowa Viešpaties bažnyčiai skyrė porą alavinių žvakidžių, o trečią žalvarinę su iškaltomis gėlėmis.“¹⁴⁸

Tik retoriškai galima klausti, ar žmona lydėjo M. Minvydą 1680 m. jo antrojoje misijoje į Angliją per Gdanską. Kališo taurininko Stanislovo Nezabitausko M. Minvydas prašė suteikti tai kelionei paramą – dviejų asmenų išlaidoms tūkstančio zlotų. Laiške pažymėjo, kad Gdanske turėjo sutvarkyti kažkokius privačius reikalus. Gal tik sutapo, kad kaip tik tuo metu į Angliją vyko ir du Elžbietos sūnūs – Johanas Teodoras ir Ernestas Danielius¹⁴⁹. Be to, 1690 m. birželio 4 d. Zabludovo provincinio sinodo nutarime dėl rinkliavos Anglijoje paskirstymo nuspręsta atleisti našlę Minvydienę nuo Londono kolektos, kaip ir nuo įsipareigojimo sumokėti 15 muštų talerių už neatiduotą laikrodį¹⁵⁰.

Bendrų vaikų Elžbieta ir Mikalojus Minvydai neturėjo. Užnerio s. rūpinosi J. A. Komenskio anūkais, žmonos vaikais iš pirmos santuokos. Po pirmojo vyro mirties tik

¹⁴⁴ *Samuelio Boguslavo Chyliniskio Biblijos istorijos šaltiniai*. Nr. 94, p. 537, 539.

¹⁴⁵ *MRPL IV-2*, p. 63.

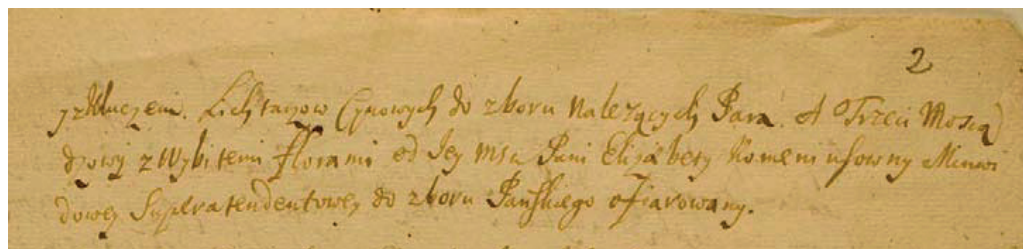
¹⁴⁶ *LNMMB*, f. 93, b. 160.

¹⁴⁷ „Gontami te budynki nakryc, lub tez nakrycie sliomianę gliną podlepac jako w Kurladii zwyczaj“, 1680 06 01. Karaliaučius. L. K. Radvilaitė – P. Sienickiui, *Biblioteka Narodowa w Warszawie*, rkp. 4838.

¹⁴⁸ *LNMMB*, f. 93, b. 226.

¹⁴⁹ M. Minvydo laiško publikacija ir vertimas: *Samuelio Boguslavo Chyliniskio Biblijos istorijos šaltiniai*. Nr. 71.

¹⁵⁰ *Samuelio Boguslavo Chyliniskio Biblijos istorijos šaltiniai*. Nr. 94, p. 537, 539.

5 il. Elžbietos Komenskaitės-Minvydienės Biržų bažnyčiai skirtos žvakidės. 1688 07 18, Biržai, LNMMB, f. 93, b. 226.

vyriausiajam sūniui – būsimam pedagogui, leksikografui ir istorikui Johanui Teodorui (1654–1731) Jablonskiui (vaikai pasirinko pavardę pagal tėvo gimimo vietą) buvo 16 metų ir jis mokėsi Berlyno Joakimštale gimnazijoje. Neaišku, kur po tėvo mirties mokėsi antrasis sūnus Samuelis Adomas (g. 1656 m.) ar koks buvo jauniausiojo Elžbietos sūnaus Peterio (g. 1667) likimas. Su motina į Lietuvą atvyko trečiasis jos sūnus Danielius Ernestas Jablonskis (1660–1741) ir dukra Marija Elžbieta (g. 1665). Gali būti, kad Danielius Ernestas mokėsi Kėdainiuose ar Biržuose. Bent jau 1679–1680 m. jis dirbo mokytoju Biržuose¹⁵¹. Vėliau padarė karjerą: nuo L. K. Radvilaitės pamokslininko 1690–1693 m. iki Čekų brolių vyskupo ir jo įsteigtos Berlyno mokslo akademijos prezidento. Buvo vedęs škotų kilmės Barborą Fergušil, su kuria turėjo du sūnus¹⁵². M. Minvydas pasirinko ir podukra Marija Jablonskyte. 1680 m. jis ketino ją ištekinti už, anot jo, „rimto ir išsilavinusio kunigo Epeneto Leščinskio“, kuris ketino vykti į Olandiją. Veikiausiai tas pats Danielius Epenetas paminėtas kunigavęs Biržuose 1688 m.¹⁵³

Apie bendravardžio **Mikalojaus Minvydo** (†1621) šeimą beveik nėra duomenų. Jis galimai buvo Stanislovo brolis. Buvo vedęs ir turėjo kelis sūnus. 1610 m. Žemaitijos kanauninko Jono Smolkos skunde dėl Kelmės katalikų bažnyčios užpuolimo, teigta, kad jame dalyvavo M. Minvydo pasiūsti jo sūnūs (synów Ministrowych), kurie mėtė akmenis į langus, o katalikams išėjus iš bažnyčios, tie ministro sūnūs pasislėpė evangelikų bažnyčioje¹⁵⁴. Vienas sūnų buvo būsimasis dvasininkas Kristupas Minvydas. Jis 1625 m. paminėtas kaip Kėdainių katechetas ir kunigo Mikalojaus [Minvydo] sūnus¹⁵⁵.

Stanislovas ir jau minėtas Aleksandras Minvydai turėjo būti K. Minvydo sūnūs. Kaip ir Aleksandras, Stanislovas įsikūrė rytinėse žemėse, tapo Naugarduko pastalininkiu. Jis pasisakė už Jono Kazimiero Vazos išrinkimą nuo Vitebsko vaivadijos¹⁵⁶. 1648 m. paminėtas dar Severinas Minvydas¹⁵⁷, tačiau jo sąsajos su dinastija nėra aiškios.

¹⁵¹ PUPŠYS, Vladas. Op. cit., p. 136–178.

¹⁵² Daniel Ernst Jablonski.

¹⁵³ LNMMB, f. 93, b. b. 226.

¹⁵⁴ GRUŻEWSKI, Bolesław. Op. cit., p. 94–95.

¹⁵⁵ MRPL IV-2, p. 107.

¹⁵⁶ KOJALAVIČIUS-VIJŪKAS, Albertas. Op. cit., p. 410.

¹⁵⁷ URUSKI, Seweryn. P. 110.

7. Turtinė padėtis

LDK evangelikų pamokslininkų materialinio aprūpinimo, jų gerbūvio klausimai nėra detaliau tyrinėti¹⁵⁸ ir net nebuvo keliami kaip tokie. Svarbūs kontekstiniai, bendresnio pobūdžio dalykai dėl dvasininkų turto, disponavimo juo vis dar neaiškūs, pvz., ar būdami bajorai jie privalėjo išrengti raitelius į kariuomenę nuo turimų valdų, kaip būdavo su jiemis išnuomotomis ar įkeistomis valdomis, kokius mokesčius turėjo mokėti? Minvydų dinastijos atstovų turtinės padėties analizė atskleidžia minėtus dalykus ir parodo dvasininkų aprūpinimo šaltinius, jų gerbūvio lygį, jo priklausymą nuo einamų pareigybių. Aiškėja dvasininko padėties / profesijos atrakingumas, o tai bent iš dalies paaiškina ir dinastijos egzistavimo priežastis.

Pagrindinis, kartais ir vienintelis Minvydų gerbūvio šaltinis buvo bažnyčių patronų fundacijos: ministrams skiriamas kasmetinis atlyginimas (jurgelt), gaunamas surinkus činšą iš bažnytinių žemių, dėkla nuo tų žemių ir nurodytos valstiečių prievolės. Kai kurie dvasininkai gaudavo papildomų pajamų iš negausių privačių ar gautų laikyti valdų.

Kasmetinė ministro alga ir jo aprūpinimas labai priklausė nuo parapijos, į kurią kunigas buvo paskirtas. Minvydų atveju, jie tarnavo Valavičių-Radvilų (ypač svarbiose Kėdainių ir Biržų) ir keliose Žemaitijos (Raseinių, Kelmės, Mantvydavos) parapijose. Išskyrus Kėdainiuose ir Biržuose, kitose bažnyčiose tarnavusių Minvydų aprūpinimas buvo daugmaž vienodas. 1583 m. Naujamiesčio ministrui Stanislovui Minvydai išlaikyti buvo skirti 9 valakai Nociagalos kaimo. Iš jų numatyta surinkti iš viso 32 kapas gr. algos kunigui ir bakalaurui (šiam paprastai skirdavo 12 kapų gr.). Dvasininkui išlaikyti nuo valako skirta dar po statinę rugių ir avižų, po dvi vištas, žąsis, po 20 kiaušinių ir linų pluoštų. Tačiau atlyginimas ministrui iš valdos buvo sunkiai surenkamas, dėl to jis negalėjo išlaikyti bakalauro 1592 m. Nociagalos kaimo prievolės pakeistos Švaininkų kaimo (27 valakai ir 5 margai užusienio) prievolėmis¹⁵⁹. 1611 m. ir 1623 m. Vyžuonų klebonijos inventoriai rodo, kad Jonui Minvydai skirtas aprūpinimas (24 valakai) buvo panašus į Naujamiesčio. Ministrui kasmet mokėta 20 kapų gr. ir 12 kapų gr. bakalaurui. Valstiečiai iš bažnytinės žemės privalėjo dirbti klebono ūkyje, atlikti pastotes ir eiti sargybą. J. Minvydas dar gavo algą ir aprūpinimą iš Vencavų parapijos. Pagal Šveikovskių fundaciją kunigui aprūpinti skirta 10 valakų (4 valakų Kroviškių palivarkas ir 6 valakų Mužvilų kaimas) su valstiečių prievolėmis¹⁶⁰. Tad kurį laiką J. Minvydo metinė alga siekė 30 kapų gr. (60 auksinų). Panašų išlaikymą gavo M. Minvydas 1664–1668 m. už tarnavimą Raseinių bei kurį laiką Griežės parapijos lankymą turėjo gauti 100 auks. rugių ir kviečių

¹⁵⁸ Atlikti Lenkijoje įsikūrusių „Čekų brolių“ aprūpinimo tyrimai: DWORZACZKOWA, Jolanta. Sytuacja materialna duchowieństwa braci czeskich w Polsce do początków XVII w. *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, 1984, t. 29, p. 119–144; Eadem, *Bracia czescy w Wielkopolsce w XVI i XVII wieku*. Warszawa, 1997, p. 130–143.

¹⁵⁹ MRPL: *Zabytki z wieku XVI*, p. 96; LNMMB, f. 93, Nr. 875.

¹⁶⁰ LNMMB, f. 93, b. 1631, 1795.

po 5 Vilniaus statines, o avižų – 10, kubilą sviesto ir meitelių¹⁶¹. Tuo tarpu Gruževskių skirtas išlaikymas pamokslininkui M. Minvydui buvo dvigubai didesnis nei iš Radvilų valdų: kasmet Kelmės ministras gaudavo 200 auks. algos iš 11 valakų bei ordinariją¹⁶². Tik tarnavę Žemaitijos ar Užnerio distriktų centruose – Kėdainiuose ar Biržuose – dvasininkai gaudavo didesnius atlygius. 1668 m. M. Minvydas kaip antrasis Kėdainių kunigas jau gavo 400 auks. algą¹⁶³. Tiesa, lyginant atlygį su XVII a. pr., būtina įvertinti ir didžiulės infliacijos poveikį.

Tapę superintendantais, Minvydai gaudavo ženkliai didesnę aprūpinimą. Taip nuo XVII a. vid. – 1648–1654 m. Biržų dvaras Užnerio s. Samueliui Minvydui mokėjo 400 auks. 1655–1656 m. alga sudarė 1000 auks., nors su kunigu nebuvo atsiskaityta laiku¹⁶⁴. Be to, 1650 m. S. Minvydas dar laikė bažnytinį Švaininkų kaimą su visomis jo prievolėmis¹⁶⁵, kažkuriuo metu iš Radvilos gavo 6 priklausomus valstiečius, dirbančius po pusę valako Kilučių kaime. Jie turėjo atlikti numatytas prievoles pamokslininkui¹⁶⁶. 1673 m. Žemaitijos s. Mikalojus Minvydas gaudavo po 600 auks. kasmet. Tačiau ir šį atlygį jis vadino nepakankamu „vykti į keliones ir per sinodus vargšus brolius paremti, taip pat ir vizitacijas ir kitus aktus, kuriuos dažnai tenka atlikti, vykdyti, neturint jokių kitų išteklių, vien tik algą“. Todėl kreipėsi į L. K. Radvilaitę, prašydamas pagelbėti dar arkliais ir kokia nors kelionės priemone¹⁶⁷. Nors dažnai skundėsi per menku atlyginimu, nėra žinių, kad būtų vėluojama jam sumokėti. Pvz., 1674 m. Kėdainiuose kvitavęs Pernavos pakamari Motiejų Remerį dėl gauto jurgelto¹⁶⁸ tai patvirtino. Tais metais Minvydui kaip Kėdainių ministru ir Žemaitijos s. buvo skirta 1140 auks., taigi atlygis už kelias pareigas buvo pliusuojamas. 1682 m. M. Minvydui kaip Biržų ministru skirtas aprūpinimas: 100 auks. alga ir ordinarija, kitais metais turėjo gauti 150 auks. ir didesnę ordinariją¹⁶⁹.

Antrąją, ne mažiau svarbią gerbūvio dalį, tik ne visų Minvydų sudarė jų privačios ar gautos laikyti valdos – pajamos iš jų. Svarbi šiuo požiūriu žinutė apie jau minėtą Kelmės kunigo Mikalojaus Minvydo išrengtą husariškai ginkluotą raitelį nuo savo valdų Kražių paviete¹⁷⁰. Vadinasi, protestantų dvasininkai-bajorai turėjo tą pačią prievolę, kaip ir visa LDK bajorija, išrengti karius nuo savo valdų.

Ne tik bažnytinėmis žemėmis, bet ir savomis bei laikomomis už paskolintus pinigus disponavo Samuelis Minvydas. Pagal turimų valakų skaičių jis pateko į vidutinės bajorijos grupę. Svarbiausias veiksnys tai pasiekti buvo Radvilų globa, įgijusi ir materialinę

¹⁶¹ LMAVB, f. 40, b. 125, l. 44v.

¹⁶² GRUŽEWSKI, Boleslaw. Op. cit., p. 146–148.

¹⁶³ LNMMB, f. 93, b. 541, l. 15.

¹⁶⁴ LMAVB, f. 40, b. 125, l. 117v; f. 148, b. 3, l. 120–122.

¹⁶⁵ 1650 03 28. Švaininkai. S. Minvydo raštas, LVIA, f. SA, Nr. 15195, l. 203.

¹⁶⁶ LNMMB, f. 93, b. 156.

¹⁶⁷ VUB, f. 4, Nr. 17301.

¹⁶⁸ VUB, f. 4, Nr. 17067.

¹⁶⁹ LNMMB, f. 93, b. 153.

¹⁷⁰ Rejestrzy popisowe..., p. 81.

prasmę. Jau 1645 m. Juzefo Narūnavičiaus Naronskio Biržų kunigaikštystės žemėlapyje išskirtas nemažas „kunigo Minvydo palivarkas“. Jam priklausė 39 valakų ir 6 margų As-travo palivarkas bei 3 valakų Staškūnų kaimas su 6 valstiečių šeimomis, kurie per metus turėjo 12 kartų eiti į talkas. Dvasininkas šį nekilnojamąjį turtą, kaip ir galimybę pagal poreikius naudotis Biržų giria, 1642 m. gavo laikyti už Jonušiui II paskolintus 300 kapų gr. 1647 m. teises į minėtas valdas S. Minvydas už 2000 auks. perleido Biržų žemioniui Jonui Vechmanui¹⁷¹. Be to, dvasininkas iš Jonušo II gydytojo Adomo Freitago Biržuose nusipirko valaką ir dar 8 ariamas žemes ganykloms, kurių jam trūko¹⁷².

Ne tokiu dideliu nekilnojamuoju turtu disponavo jo sūnus Mikalojus. Kėdainiuose jis 1673 m. iš Bitnerio išsinuomojo Pelėdnagių palivarko dalį (7 valakus), kuriuose buvo užrašyta 600 auks., kiek vėliau dar palivarko dalį iš Božimovskienės¹⁷³. Dvaras Kėdainių kunigams skirdavo valstiečių. 1679 m. Kėdainių seniūnas M. Minvydui paskyrė dirbti 6 valstiečius. Šie skundėsi dėl prievolių eiti sargybą klebonijoje, apdirbti palivarkų arimus ir tuo, kad dvasininkas prisijungė prie savo žemės jų pievą, užleidžia gyvulius ganytis jų laukuose. Tačiau, atlikus tyrimą, pažeidimų nebuvo rasta¹⁷⁴. Kėdainių mieste pamokslininkui gyventi buvo skirtas namas. Tačiau jo būklė buvusi prasta, jei 1668 m. sinodo sesijoje nurodyta prieš žiemą neatidėliotinai suremontuoti M. Minvydo būstą¹⁷⁵. Remontas buvo netinkamas arba jo iš viso nebuvo, nes jau 1673 m. dvasininkas kilnojosi iš vienos vietos į kitą. 1674 m. M. Minvydas iš Kėdainių laikytojo Parnavos pakamario M. Remerio gavęs 3000 auks., Kėdainių senjorų sutikimu iš Jano Arneto ir Barboros Žodkievičiovnos Arnetienės nupirko mūrnamį pamokslininkams gyventi¹⁷⁶. Kaip aiškėja iš superintendente laiško Radvilaitės valdų administratoriui S. Nezabitauskiui, Arnetų namą įsigijo iš dalies už kaž kurios mirusios kunigaikštienės [Radvilienės] skirtą legaciją. Stengėsi ir dėl savęs. Skundėsi mažu atlyginimu ir brangmečiu, teigė, kad negali sau išsinuomoti Kėdainiuose tinkamos gyvenamos vietos ir jau pusmetį priverstas gyventi „na bruku“, likti „besibastančiu po svetimas trobas“. Šiame name M. Minvydas ir apsigyveno pirmiausia. Tiesa, dvasininkas prašė pagelbėti ir dėl bažnytinių statinių tvarkymo – pasiūsti vytinę į Karaliaučių čerpių uždengti skylėtam bažnyčios stogui, remontuoti prastos būklės senąją Kėdainių bažnyčią ir gimnaziją, kuri, anot superintendente, jau buvo beveik visiškai griūvanti¹⁷⁷. Nekilnojamojo turto M. Minvydas užgyveno Biržuose. Čia perėmė tėvo Samuelio valaką ir ariamas dirvas Biržuose, 1686 m. iš L. K. Radvilaitės gavęs išlaisvinimą nuo mokesčių už jas. Didikė sutiko iki pamokslininko gyvos galvos jam rinkti

¹⁷¹ AR, dz. VIII, Nr. 27, l. 23–24, 34–35; dz. XVII, sygn. 4, l. 17; dz. XXV, Nr. 4102; RAGAUSKIENĖ, Raimonda; KARVELIS, Deimantas. *1645 m. Juzefo Naronovičiaus–Naronskio Biržų kunigaikštystės žemėlapis. Radvilų valdos istorija ir kartografija*, Vilnius, 1997, p. 47, 51, 59.

¹⁷² LNMMB, f. 93, b. 156.

¹⁷³ VUB, f. 4, Nr. 17301.

¹⁷⁴ VUB, f. 4, Nr. 17008, 17301.

¹⁷⁵ LNMMB, f. 93, b. 541, l. 20.

¹⁷⁶ VUB, f. 4, Nr. 17067, 17069.

¹⁷⁷ 1674 05 23. Kėdainiai. M. Minvydas, S. Nezabitauskiui, VUB, f 4, Nr. 17060.

mokesčius iš Kilučių kaimo valstiečių¹⁷⁸ bei išpirkti palivarką iš mirusios Šrederienės¹⁷⁹. L. K. Radvilaitė taip pat patenkino dvasininko prašymą skirti jam ir žmonai palivarką Biržuose ir dar kokį užusienį. Tik jais pasinaudojo trumpai – gerus metus iki mirties¹⁸⁰. Pats dvasininko namas ir žemės sklypas Biržuose nebuvo ypač vertingas – po vyro mirties 1689 m. našlė Elžbieta Minvydienė šį turtą pardavė bažnyčiai už 110 muštų talerių¹⁸¹.

Išskirtina dvaro parama pamokslininkams praradus turtus dėl politinių kataklizmų, gamtos ar žmogaus sukeltų stichijų. Pirmasis, kuris nukentėjo Livonijos karo metu ir kuriuo 1625 m. pabaigoje pasirūpino K. II Radvila, buvo Jonas Minvydas. Tuomet dėl jo didikas stengėsi, kad sinode būtų pasirūpinta tarp trijų kitų kunigų ir J. Minvydo „priešo išvytų iš savo fundacinių valdų“, išlaikymu¹⁸². „Visą turtą“ tvano metu Biržuose prarado ir Samuelis Minvydas¹⁸³. Tiesa, apie Radvilų dvaro pagalbą jo šeimai nėra duomenų, bet pamokslininko sūnus M. Minvydas po 1680 m. gaisro, nusiaubusio jo namą Biržuose, sulaukė L. K. Radvilaitės pagalbos – nurodyta sumokėti pagal pateiktą kvitą ir papildomai duoti javų duonai ir alui¹⁸⁴.

Išvados

LDK reformacijos išdavoje atsiradus evangelikų dvasininkams, jie kūrė naują, legitimų santuokos modelį – dvasininkų šeimas. XVII a. pr. pradėjo formuotis dvasininkų dinastijos, kai tos pačios šeimos, kelių kartų atstovai pasirinkdavo dvasininko kelią. Nuo XVII a. dvasininkų dinastijos tapo įprastu reiškiniu. LDK egzistavo daugiau nei 20 skirtingos apimties (nuo dviejų iki trijų kartų ir daugiau) evangelikų reformatų dvasininkų dinastijų.

Tyrimų LDK dvasininkų dinastijos klausimais nėra, užsienio istoriografijoje atkreiptas dėmesys tik į protestantų dvasininkų šeiminių padėčių, jų vaikų padėčių, bet ne į dinastijas. Atvejo analizės ir kolektyvinės biografijos metodologinė prieiga leidžia susidaryti vaizdą apie LDK evangelikų reformatų dvasininkų dinastijas kaip tokias per išskirtinės, nemažai lituanistikai nusipelnusios dinastijos – Minvydų – analizę. Istoriografija apie dvasininkų Minvydų giminę nėra pakankama ar išsami. Pasitelkus gausią šaltinių bazę, buvo nustatytas kolektyvinis Minvydų dinastijos portretas.

Evangelikų reformatų dvasininkai Minvydai kilo iš lietuviškos, smulkių bajorų giminės, kurios lizdas buvo Žemaitijoje. Nuo XVI a. antrosios pusės giminės atstovai perėjo į protestantizmą. Evangelikų reformatų dvasininkų Minvydų dinastija gyvavo nuo XVI a.

¹⁷⁸ LNMMB, f. 93, b. 156.

¹⁷⁹ 1687 12 20. Biržai. M. Minvydas – L. K. Radvilaitei, AR, dz. V, Nr. 9731.

¹⁸⁰ LNMMB, f. 93, b. 156.

¹⁸¹ LNMMB, f. 93, b. 160, l. 226, 227.

¹⁸² LMAVB, 40–87, l. 169–170.

¹⁸³ VUB, f. 4, Nr. 18050.

¹⁸⁴ 1680 08 03. Karaliaučius. L. K. Radvilaitė – P. Sienickiui, Biblioteka Narodowa w Warszawie, rkp. 4838.

9-ojo deš. iki XVII a. 9-ojo deš. Iš viso jai priklausė 7 atstovai, ministrais tapo 6 Minvydai. Minvydai buvo ir elitinė dinastija, net 5 dvasininkai tapo distriktų vadovais – Palenkės, Žemaitijos ir Užnerio superintendentais.

Tapti kunigais ir patekti į protestantų dvasininkų elitą Minvydams padėjo jų įgytas aukštasis išsilavinimas. Dinastijos atstovai išsiskyrė geru lietuvių kalbos mokėjimu, mokėjo po kelias užsienio kalbas. Nors žinomas tik vienas atvejis, bet netiesioginiai duomenys rodo, kad dar keli Minvydai studijavo užsienio universitetuose. Ne mažiau svarbus buvo Minvydų patekimas į įtakingiausių LDK evangelikų globėjų – kalvinistų Valavičių, Radvilų ir Gruževskių dvasinę klientelą.

Bažnytinė Minvydų veikla priklausė nuo jų einamų pareigų: vykdė tiesiogines jiems priklausančias funkcijas bendruomenėje (rengė ir sakė pamokslus, administravo sakramentus, prižiūrėjo špitoles ir mokyklas). LDK evangelikų reformatų bažnyčiai svarbių klausimų sprendimas konvokacijose, vadovavimas vietos bažnyčių sesijoms; distriktų, jų bažnyčių ir mokyklų vizitacijos; dvasininkų problemų sprendimas – veikla, būdinga superintendentais tapusiems Minvydams. Išskirtina jų lituanistinė veikla buvo svarbi Minvydams darant dvasininko karjerą.

Išliko nedaug duomenų apie Minvydų šeiminių padėtį. Sudaryta genealoginė dinastijos atstovų schema yra tik preliminarai. Patikimesnė informacija apie Užnerio superintendentų Samuelio ir jo sūnaus Mikalojaus šeimas. Pirmasis turėjo mažiausiai 5 vaikus, antrasis bent jau iš santuokos su įžymiojo Europos pamokslininko Jano Amoso Komenskio dukra Elžbieta bendrų vaikų neturėjo, tačiau rūpinosi jos vaikais iš pirmos santuokos. Minvydai giminiavosi su žymiais protestantų dvasininkais (Chylinskių gimine). Dėl santuokos su E. Komenskaite M. Minvydui atsivėrė LDK sienas peržengiantys tarptautiniai socialiniai tinklai, kuriems priklausė Komenskis, čekų broliai ir vadinamojo Hartlibo būrelio Anglijoje nariai. Rasti duomenys apie M. Minvydo santuoką naikina baltą dėmę apie garsiojo pedagogo dukros likimą ir paryškina lietuvišką *Comenianos* pusę.

Minvydų kunigų materialinis gerbūvis priklausė nuo parapijos, kurioje jie tarnavo, ir ypatingai nesiskyrė nuo kitų LDK dvasininkų. Pasiekę aukščiausias pareigybes, dvasininkai netapo turtingiausiais distrikto asmenimis. Nors aprūpinimas didėjo, taip pat augo išlaidos vykdant pareigas (vizitacijos, dalyvavimas sinoduose ir pan.). Samueliui Minvydui pagal disponuojamą turtą pavyko pakilti, bet tik laikinai iki vidutinių LDK bajorų lygio. Kunigu netapusio Magiliavo pilininko Aleksandro Minvydo materialinė padėtis buvo geresnė nei jo giminaičių dvasininkų. Pamokslininko kelias turto požiūriu nebuvo atrakcingas.

Minvydai rinkosi dvasininko kelią dėl giminės tradicijų, galimybių padaryti dvasinę karjerą, atsiveriančių ryšių, visuomenės, netgi didikų Radvilų rodomos pagarbos jiems. Tai buvo ir dinastijos ilgaamžiškumo priežastys. Jos pabaigą lėmė biologiniai veiksniai: M. Minvydas neturėjo vaikų arba jie nesulaukė pilnametystės. Labai anksti, gal net nesukūręs šeimos mirė ir Kristupas Minvydas.

Archyviniai šaltiniai

1. *Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Radziwiłłów*, dz. IV, kop. 302; dz. V, Nr. 9729, 9730, 9732, 9731a; dz. VIII, Nr. 136, 275; dz. XXV, Nr. 4102; dz. X, sygn. 181, 516; dz. XXV, Nr. 4102; dz. XXVII, sygn. 4, 8.
2. *Biblioteka Narodowa w Warszawie*, rkp. 4838.
3. *Baltarusijos nacionalinis istorijos archyvas*, f. 694, ap. 4, b. 5752.
4. *Lietuvos moksly akademijos Vrublevskių biblioteka*, f. 31, b. 336; f. 40, b. 87, 125, 863, 928, 1145/12; f. 267, b. 2901, *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*, f. 93, Nr. 5, 14, 31, 92, 153–156, 160, 177, 226, 540, 541, 875, 876, 1179, 1180, 1182, 1631, 1793, 1795; f. 94, b. 1312, 1523.
5. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, f. SA, Nr. 15195.
6. *Riksarkivet Stockholm, De la Gardieska Samlingen*, E 1500.
7. *Vilniaus universiteto biblioteka*, f. 4, Nr. 17008, 17060, 17301, 17067, 17069, 18050; f. 5, Nr. 1006.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

1. *Akta synodów prowincjonalnych Jednoty Litewskiej 1626–1637*. Opr. Marzena Liedke, Piotr Guzowski. Warszawa, 2011.
2. *Akta zjazdów stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego. t. II: okresy panowań królów elekcyjnych XVI–XVII wiek*. Opr. Henryk Lulewicz. Warszawa, 2009.
3. AUGUSTYNIAK, Urszula. Duchowni klienci Krzysztofa II Radziwiłła. Kondycja i funkcje duchowieństwa ewangelicko-reformowanego w dobrach Radziwiłłowskich w pierwszej połowie XVII wieku. *Miscellanea Historico-Archivistica*, t. 3, p. 159–174.
4. AUGUSTYNIAK, Urszula. *Dwór klientela Krzysztofa Radziwiłła (1585–1640). Mechanizmy patronatu*. Warszawa, 2001.
5. BAGIŃSKA, Elżbieta. Edukacja kaznodziejów ewangelickoreformowanych na Litwie w XVII wieku. *Studia Podlaskie*, Białystok, 2012, t. 20, p. 55–74.
6. BAGIŃSKA, Elżbieta. *Instrukcje dotyczące organizacji życia religijnego w dobrach kanclerza litewskiego Ostafiego Wołłowicza w drugiej połowie XVI wieku. Biuletyn Historii Pogranicza*, Nr. 12, 2012, p. 5–14.
7. BARNES, J. A. *Social Networkes*, Reading, Mass., 1972.
8. BAUBLYS, Arūnas. Samuelis Minvydas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2009, t. 15, p. 191.
9. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Aleksandrynas*. T. 1: XVI–XVII a., Vilnius, 1990. *Biržų dvaro teismo knygos 1620–1745*. Par. Romualdas Firkovičius, Vytautas Raudeliūnas. Vilnius, 1982.
10. BŁASZCZYK, Grzegorz. *Herbarz szlachty żmudzkiej*. Warszawa, 2015, t. 4. *Daniel Ernst Jablonski: Religion, Wissenschaft und Politik um 1700*. (Eds.) Joachim Bahlcke, Werner Korthaase. Harrassowitz Wiesbaden, 2008.

11. DWORZACZKOWA, Jolanta. *Bracia czeszy w Wielkopolsce w XVI i XVII wieku*. Warszawa, 1997.
12. DWORZACZKOWA, Jolanta. Sytuacja materialna duchowieństwa braci czeskich w Polsce do początków XVII w. *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, 1984, t. 29, p. 119–144.
13. GIZBERT STUDNICKI, Waclaw. Bythner vel Bitner Boguslaw Marcin (†1796), Bythner Samuel (†1710), In: *Polski Słownik Biograficzny*. Kraków, 1937, t. 3, p. 181–183.
14. GRUŻEWSKI, Bolesław. *Kościół Ewangelicko-Reformowany w Kielmach*. Warszawa, 1912. *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J. powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych*. Lipsk, 1841, t. 6.
15. KARVELIS, Deimantas. *Iš Radvilų giminės istorijos: Biržų kunigaikštystė ir jos visuomenė 1547–1655 metais*. Vilnius, 2015.
16. KARVELIS, Deimantas. Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčios administravimas ir veikla XVII amžiuje. *Istorija*, 2018, t. 111, Nr. 3, p. 4–35.
17. KAVOLIŪNAITĖ, Gina. Apie pirmųjų protestantiškų Biblijos vertimų į lietuvių ir lenkų kalbas vertimo metodus (remiantis Brastos, Gdansko, Bretkūno ir Chyliniskio Biblijos vertimais). *Senoji Lietuvos literatūra, 38 knyga: Biblija ir senoji Lietuvos raštija*, Vilnius, 2014, p. 13–64.
18. KOJALAVIČIUS-VIJŪKAS, A. Šventasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos bei jai priklausančių provincijų giminių ir herbų vardynas. Vertė S. Narbutas, Vilnius, 2015.
19. *Korespondencja wojskowa hetmana Janusza Radziwiłła w latach 1646–1655. Część 1: Dziennik kancelaryjny*. Opr. Mirosław Nagielski et al., Warszawa, 2019.
20. KORTHAASE, Werner. První zpráva o dalších potomcích J. A. Komenského. Úherský Brod: *Studia Comeniana et Historia*, 1993, č. 50, t. 23, p. 35–56.
21. KOT, Stanisław. *Geneza i tło historyczne Biblii litewskiej Chylińskiego. Biblia litewska Chylińskiego. Nowy Testament*. wyd. KUDZINOWSKI, Czesław. OTRĘBSKI, Jan. Poznań, 1958, t. 2.
22. *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 523 (1528). Viešųjų reikalų knyga I*. Par. A. Baliulis, A. Dubonis. Vilnius, 2006.
23. *Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis XIII–XVII a., Istorijos šaltinių antologija*. Vilnius, 1994.
24. *Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, I. tomas: Feodalinis laikotarpis*. Ats. red. Konstantinas Jablonskis. Vilnius, 1955.
25. ŁUKASZEWICZ, Józef. *Dzieje kościołów wyznania Helweckiego w Litwie*. Poznań, 1843, t. 2.
26. LUKŠAITĖ, Ingė. „Knygos nobažnystės“ (1653) parengimo kultūrinė aplinka, In: *Knyga nobažnystės krikščioniškos“ (1653) – XVII a. Lietuvos kultūros paminklas*. Kėdainiai, 2001, p. 4–29.
27. LUKŠAITĖ, Ingė. *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje, XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*. Vilnius, 1999.
28. LUKŠAITĖ, Ingė. Samuelio Boguslavo Chilinskio „Biblijos vertimo į lietuvių kalbą pagrindimas“. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 248–274.

29. LUKŠAITĖ, Ingė. Stipendiaries of the Calvinist church of the Grand Duchy of Lithuania and its Synod in foreign universities in the 17th century. *Lithuanian Historical Studies*, 2011, Vol. 16, p. 29–50.
30. *Monumenta Reformationis Polonicae et Lithuanicae: Akta synodow prowincjalnych Jednoty Litewskiej (1611–1625)*. Seria IV, Zeszyt 2, Wilno, 1915.
31. *Monumenta Reformationis Polonicae et Lithuanicae: Zabytki z wieku XVI*. Seria I, Zeszyt I, Wilno, 1925.
32. O'DAY, R. *The Professions in Early Modern England, 1450–1800: Servants of the Commonwealth*. London, 2000.
33. POTOCKI, Wacław. *Poczet herbów szlachty Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Kraków, 1696.
34. PUPŠYS, Vladas. J.A. *Komenskis ir Lietuva: Lietuvos–Europos skaitiniai*. Klaipėda, 2002.
35. RAGAUSKIENĖ, Raimonda. The Evangelical Environment of Voivode of Vilnius Mikolaj the Black Radziwill (1515–1565) during Iacob's Heraclid vizite in Vilnius. *Tyragetia. Istorie. Muziologie*, 2020, Vol. 14/2, p. 9–18.
36. *Rejestry popisowe pospolitego ruszenia szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego z 1621 r.* Opr. Andrzej Rachuba. Warszawa, 2015.
37. RAGAUSKIENĖ, Raimonda; KARVELIS, Deimantas. *1645 m. Juzefo Naronovičiaus-Naronskio Biržų kunigaikštystės žemėlapis. Radvilų valdos istorija ir kartografija*, Vilnius, 1997.
38. RĖKLAITIS, Povilas. Lietuvos studentai Marburge XVII ir XVIII amžiuje. *Aidai*, 1978, Nr. 3. *Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblijos istorijos šaltiniai. III tomas. Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblija*. Par. Gina Kavaliūnaitė. Vilnius, 2015.
39. SANDER, Friedrich. Comenius, Duraeus, Figulus. Nach Stammbuchern der Familie Figulus-Jablonski. In: *Monatshefte der Comenius-Gesellschaft*. (Herausg.) L. Keller, Leipzig, 1894, p. 306–326.
40. SCHORN-SCHÜTTE, Luise. “Gefährtin” und “Mitregentin”. Zur Sozialgeschichte der Pfarrfrau in der frühen Neuzeit, *Wandel der Geschlechterbeziehungen zu Beginn der Neuzeit*. (Hrsg.) Wunder, V. H. Vanja, C. Frankfurt am Main, 1990, p. 109–153.
41. SCHUNKA, Alexander. Collecting Money, Connecting Beliefs. Fundraising and Networking in the Unity of Brethren of the Early Eighteenth Century. *Journal of Moravian History*, 2014, Vol. 14 (1), p. 73–92.
42. SIESS-KRZYSZKOWSKI, Stanisław. Ewangelicko-reformowany katechizm krakowski a katechizmy wileńskie Stanisława Sudrowiusza i Jana Zygrowiusza. *Z badań nad książką i księgozbioremami historycznymi*, 2019, t. 13, p. 95–123.
43. SŁAWIŃSKI, Wojciech. *Toruński synod generalny 1595 roku. Z dziejów polskiego protestantyzmu w drugiej połowie XVI wieku*. Warszawa, 2002.
44. SULERZYSKA, Teresa. Inwentarz galerii obrazów Radziwiłłów z XVII w. *Biuletyn Historii Sztuki*, Warszawa, 1961, Nr. 3, p. 267–284.
45. SZADY, Bogumił. Między panem i plebanem – mechanizmy obsady funkcji duchownych w Rzeczypospolitej wielu wyznan w XVI–XVIII wieku, *Między Rzymem i Nowosybirskiem*.

- Księga Jubileuszowa dedykowana ks. Marianowi Radwanowi SCJ.* Red. Iwona Wodzianowska, Hubert Łaszkiwicz. Lublin, 2012, p. 197–212.
46. *The Protestant Clergy of Early Modern Europe.* C. Scott-Dixon, Luise Schorn-Schütte (eds.), London, 2003.
47. TURNBULL, George Henry. *Samuel Hartlib. A sketch of his life and his relations to J. A Comenius.* London, 1920.
48. TWOREK, Stanisław. Minwid Jan (ok. 1582–1638), Minwid Mikołaj (zm. 1688), Minwid Samuel (1602 – po 1654). In: *Polski Słownik Biograficzny.* Wrocław, 1976, t. 21, p. 317–318.
49. URBANEK, Vladimir. Comenius, the Unity of Brethren, and Correspondence Networks. *Journal of Moravian History*, 2014, Vol. 14 (1), p. 30–50.
50. URUSKI, Seweryn. *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej.* Warszawa, 1914, t. 11.
51. *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, t. IV: Ziemia Smolenska i województwo Smolenskie XIV–XVIII wiek.* Opr. Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba, Przemysław Romaniuk. Warszawa, 2003.
52. ZABILOTNIAIA, Lilia. Testament of Moldavian princess Maria (Lupu) Radziwill from 1659. *Tyragetia*. 2019, Vol. 13, Nr. 2, p. 85–99.
53. ZEMBRICKIS, Johanas. *Klaipėdos karališkojo Prūsijos jūrų ir prekybos miesto istorija, I tomas.* Iš vokiečių k. vertė J. Putrius, F. Tiškus, R. Adomavičius, Klaipėda, 2002.
54. ZINKEVIČIUS, Zigmas. *Lietuvių asmenvardžiai.* Vilnius, 2008.
55. БАЧИЩЕ, Ю. Реформационные интенции в деятельности канцлера ВКЛ Остафея Воловича, Богословские размышления. «Реформация: восточноевропейские измерения». 2016, Nr. 17, p. 36–46.
56. Историко-юридические материалы, извлеченные из Актовых книг губерний Витебской и Могилевской: хранящихся в центральном архиве в Витебске. Витебск, 1878.
57. СКЕП'ЯН, А. „А то постановеньє абы подданые выполнили...“: праект Астафея Валовіча ідэальнага Новага места на Упіце 1583 г. In: Валовічы герба «Багорыя». Ред. А. І. Шаланда, Мінск, 2019, p. 109–126.

The “Dynastics” of Evangelical Reformed Clergy: Minvydai

Dr. Raimonda Ragauskienė

The Lithuanian Institute of History, Kražių st. 5, Vilnius
E-mail: raimondrag@gmail.com

Summary

The article analyses the issue of the dynasties of Evangelical Reformed preachers that existed in the Grand Duchy of Lithuania in the 16th-18th centuries, using the case study of one of the elite Minvydai dynasties (7 clergy) that existed from the 1590s to the 1790s. As a result of the Reformation, a new legitimate model of marriage was created – the families of Evangelical Reformed clergy. From the beginning of the 17th century, clergy dynasties were formed, when representatives of the same family, several generations, chose the path of a clergyman. In the 17th and 18th centuries, there were more than 20 such dynasties in the Grand Duchy of Lithuania, but so far there have been no studies on these dynasties.

After analysing the collective portrait of the Minvydai dynasty, it was established that according to the territorial-social origin, the Evangelical Reformed clergy who moved to Protestantism from the second half of the 16th century Minvydai came from a Lithuanian, small noble family. Becoming a Protestant priest and joining the clergy elite (as many as 5 Minvydai became the leaders of districts – superintendents of Podlaskie, Samogitia and Užneris) helped them with their higher education and access to the spiritual client of the most influential evangelical patrons of the Grand Duchy of Lithuania. The exceptional Lithuanian activities of the Minvydas were important in making their careers. Due to the lack of historical sources, it was possible to compile only a preliminary genealogical scheme of the dynasty representatives, to determine more precise information about the families of two: Užneris superintendents Samuel and his son Mikalojus Minvydas. New data has been found about Mikalojus Minvydas' second marriage to Elizabeth, the daughter of the famous European preacher Jan Amos Komensky, the father of pedagogy. This eliminates the blind spot in the giant Comeniana about the fate of the famous pedagogue's daughter, and highlights the Lithuanian side of it. Thanks to his marriage to Alžbeta Komenska, Mikalojus Minvydas opened international social networks that crossed the borders of the Grand Duchy of Lithuania, including Komensky, the Czech brothers and members of the so-called Hartlib group in England. The Minvydai were also related to other famous Protestant clergy of the Grand Duchy of Lithuania (Chylinsky family). In terms of material well-being, even after attaining the highest offices, the clergy did not become the richest people of the district. According to the available property, they managed to rise only to the level of the average nobility of the Grand Duchy of Lithuania, therefore the preacher's path was not attractive in terms of

prosperity. Judging by the case of Minvydai, the representatives of the clergy dynasties chose the path of the clergyman not because of wealth, but because of kinship traditions, opportunities to make a spiritual career, open connections, respect for society and even nobles. These were also the reasons for the longevity of the dynasty. The end of the Minvydai dynasty was determined by biological factors: the absence of offspring.

Gauta / Received 2021 01 12
Priimta / Accepted 2021 05 05